

Kedves Olvasóink!

Nem hittem volna, hogy lapunk hasábjain valaha is írni fogok az Eurovízió Dal-fesztiváljáról, vagy -versenyéről. Akik figyelemmel kísérték ennek az eseménynek a döntőjét, azok tudják, hogy az Oroszországot képviselő, népviseletbe öltözött buranovói nagymamák amatőr együttese végül a második helyen végzett. Azt talán már kevesebben tudják, hogy a buranovóiak ugyan Oroszországot képviselték, de nem oroszok, hanem udmurtok, vagyis nyelvrokonaink. Sajnos ezt a műsor magyar kommentátora sem tudta, mert nemes egyszerűséggel oroszoknak titulálta őket. Kapott is néhány méltatlankodó üzenetet.

Legutóbb márciusban jártam Oroszországban, pontosabban Izsevszkben, és nem sokkal előbb zajlott le az Eurovíziós Fesztivál oroszországi döntője, amit tehát a buranovói nagymamák megnyertek. Ezt természetesen az ottani sajtóban is nagy szenzációként látták. Kezembe került például az Oroszországban ma is népszerű lap a *Komszomolszkaja Pravda* egy száma, amelyben egész oldalas fényképes beszámolót közöltek róluk. Az újságnak ma már persze semmi köze a Komszomolhoz (az idősebbek talán még emlékeznek rá, hogy ez volt a Szovjetunióban a Kommunista Párt ifjúsági szervezete), inkább afféle bulvárlap, tele színésznők szerelmi ügyeivel és hasonlókkal. A nagyikról készült beszámoló végül is rokonszenvesen ábrázolta őket, bemutatva a falut, az együttes tagjainak családi hátterét stb. Egy dolgot azonban elfelejtett megemlíteni az újságíró, nevezetesen azt, hogy udmurtok. Először nem akartam hinni a szememnek, újra és újra átnéztem a cikket, de nyomát sem találtam. Mondhatná valaki, hogy az újságíró elfelejtette, vagy azt gondolta: hiszen ezt mindenki tudja. Nem hiszem, hogy ez volt az ok, de véleményemet nem tudom bizonyítani.

A buranovói nagymamák sikerének természetesen örülnünk kell. Talán hozzájárul az udmurt (és rajta keresztül a többi finnugor) nyelv és kultúra presztízsének növekedéséhez, erősítve ezáltal az udmurt nép fennmaradásának esélyeit. Van azonban a dolognak egy másik olvasata is: akik az elmúlt években oroszországi finnugor nyelvrokonaink körében jártak, érzékelhették, hogy a helyi hatóságok lelkesen támogatják a népművészeti tevékenységet (ének, tánc, hímzés, szövés-fonás, faragás stb.), miközben a nyelvtörvényben egyenjogúsított anyanyelvről szívesen megfélemeznek. Ezt valaki úgy fejezte ki, hogy a nemzeti identitás folklorizálódik. Vagyis lehet a nemzeti kultúrát művelni, de lehetőleg oroszul. Ugyanakkor a nemzeti identitás legfontosabb megtestesítőjét, az anyanyelvet felejtésük el az udmurtok (és a többi kisebbség), lehetőleg minél előbb. Ennek örülnének legjobban a csinovnyikok. A folklorizálódás persze két-három generáció alatt a teljes beolvadáshoz vezet.

Mondhatná valaki, hogy nem kellene egy önmagában örvendetes eseményből pesszimista következtetéseket levonni. Talán igaza lenne. Én őszintén hiszem, hogy az udmurtoknak és a velük azonos helyzetben lévő oroszországi kisebbségeknek van még esélyük a megmaradásra, de ehhez e népek legjobbjaiknak óriási erőfeszítéseket kell tenni.

Csúcs Sándor

Bereczki Gábor

1928–2012

2012. április 4-én elhunyt Bereczki Gábor az ELTE nyugalmazott egyetemi tanára, sokunk kedves professzora, a hazai finnugrisztika kiemelkedő képviselője.

Bereczki Gábor Békésen született, 1928. március 24-én. 1948-ban fölvtették a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre, de egy év után a bukaresti egyetemen folytatta tanulmányait. A diploma megszerzése után a leningrádi egyetemre került aspirantúrára, ott készítette és védte meg kandidátusi értekezését („Финно-угорские элементы марийского языка” – *A mari nyelv finnugor elemei*, 1959.), majd egy évig az egyetemen tanársegédként dolgozott. Közben többször járt Mari-földön, hogy a nyelvet és a népet jobban megismerje, valamint Észtországban, ahol a Tartui Egyetem finnugor tanszékének akkori vezetője, Paul Ariste segítette tanulmányaiában. Ezidőtájt ismerkedett meg későbbi feleségével, az észti Kiisk Mai-jal, aki hosszú ideje az észti nyelv oktatója a budapesti egyetemen.

Hazatérte után az ELTE Finnugor Tanszékén tanított, 1973 és 1986 között a tanszék vezetője volt. 1958 és 1979 között Vikár László népzenekutatóval 12 alkalommal járt gyűjtőúton a Volga–Káma vidékén. Finnugor (mari, mordvin, udmurt) és török (csuvas, tatár, baskír) népek dalait jegyezték le, rögzítették magnetofonra. Több mint 300 faluban összesen kb. négyezer dallamot vettek fel, egy részüket publikálták is (Akadémiai Kiadó; 1971., 1979., 1989., 1999.), és elvégezték a Közép-Volga vidék népzenejének összehasonlítását a magyar népzenevel. 1986-ban megvédte „A cseremiszi nyelvtörténet alapjai” című akadémiai doktori értekezését (*Grundzüge der tscheremissischen Sprachgeschichte I–II.*). 1986-tól 1997-ig a finnugrisztika professzora volt az udinei egyetemen, ahol a magyar nyelv mellett észti, finn, mari nyelvet és finnugrisztikát oktatott. 1998-tól nyugdíjasként – gyakran észtszországi házában – folytatta tovább tudományos és fordítói tevékenységét, illetve a tanítást a budapesti egyetemen.

Fontos részét képezik tudományos és oktatói tevékenységének tankönyvei: A magyar nyelv finnugor alapjai, Bevezetés a balti-finn nyelvészetbe és mari (csere-misz) nyelvkönyve.

Finnugrisztikai tudományos munkásságából három nagy részterület emelhető ki: a finnugor hangtörténet és az etimológia, a mari nyelv leíró- és történeti szempontú kutatása, valamint a finnugor és a török nyelvek kapcsolatainak vizsgálata.

Sokat fordított magyarra a finnugor nyelvek folkloranyagából (észti népmesék) és finn szerzőktől (Väinö Linna: Az ismeretlen katoná, valamint az észti irodalom alkotásaiból is. Közel harminc észti szerző művét ültette át magyarra, köztük Anton Tammsaare *Tõde ja õigus* (Igazság és jog) című ötkötetes családragényének első kötetét (*Orcád veritékével*).

Bereczki Gábor hamvait szeretett Észtországában helyezték örök nyugalomra. Ezt megelőzően Budapesten búcsúztattuk 2012. április 20-án. A búcsúztatón hangzott el Pusztay János alábbi megemlékezése. (*A szerk. a Wikipédia alapján.*)

Bereczki Gábor búcsúztatására

*Kapaszkodjon bár erős gyökérrel a földbe,
ha úgy rendel a vak sors, mely nem válogat,
nem mérlegel, ha hívatlan meglátogat,
kidől a szálfá tölgy is időnek előtte.*

*És most itt állunk megrendülten, néma gyászban,
keresve a szót, melytől eredhetne vigasz,
hogymért dől ki újra meg újra az igaz,
csak állunk értetlenül, könnytelen sírásban.*

*Zsoltárok szavát teljesítette be élte,
árnyat, támaszt nyújtott, ahogy nem is remélte,
derűt, szelíd erőt örökölve hazulról.*

*Kidőlt bár, ám nyoma megmarad mindörökre –
itt a földön, és gyökeret ereszt az égbe’.
„A jó ember jóakaratot nyer az Úrtól”.*

*(Kedves Mai, Urmas és András, Kedves Hozzátartozók,
Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!)*

Nagyon nehéz a tanítványnak szólani, ha elment a Mester, ha elment az atyai barát. A magam nevében szólok, arról az emberről, azon kevesek egyikéről, akik tudták „az én ösvényemet, hogy az úton, amelyen járok, tört hánytak elem.” Ahogyan azt meg is jósolta.

Nagyon nehéz szólani, mert annyi mindent el lehetne és kellene mondani, de kevés a szó. El kellene mondani, mi mindent tanulhattam volna, s talán tanultam is tőle. A szakmai kérdések gyarló elsajátításán túl olyan emberi tulajdonságokat, mint a megértés, a türelem, a nyitottság, a sokszínűség.

Jó negyven éve kötött bennünket össze a sors – bár akkor egyikünk sem gondolt arra, hogy a tanár-diák viszony ilyen hosszú életű lesz. Én, az akkor tán másodéves egyetemista, a legkevésbé. Hogy életem nagyobbik felében együtt fogok dolgozni vele, együtt tudok vele gondolkodni, s hogy közel enged magánéletéhez is.

Akik itt összegyűltünk, valamennyien jól ismertük, valamennyien tiszteltük és szerettük. Akik itt összegyűltünk, azoknak vajmi kevés újat tudok mondani róla. Mégis, engedjék meg, hogy megpróbáljam a föltoluló emlékeket megsűrve föl-idézni alakját, személyiségét, életét – ahogy én láttam, láthattam, Ahogy csendes, helyenként ironikus humorról szemlélte az életet, a körülötte zajló eseményeket is.

Békésen született és – nomen est omen – békésen is élt.

A családi kötődés sokat jelentett számára. S nyilván ez adta neki csodáltnivaló kiegyensúlyozottságát. Nem volt hét, hogy ne számolt volna be fiai tetteiről,

szellemes mondásairól. Aztán, ahogy az unokák jöttek s növekedtek, már az ő történeteiket mesélte tovább.

A család kötötte hazáihoz. Igen, hazáihoz. Lehet, hogy nem mindenütt volt otthon a világban, de két országban mindenképpen. A szülőföldön, és a családon keresztül megszerzett és megszeretett másik hazában, Észtországban. E két haza között osztotta meg életét, nyugdíjba vonulása után félétet itt, félétet ott töltte. Bár nála nem tudni, melyik volt az itt, melyik az ott. A teljesebb életet – már csak az adottságok miatt is – Észtországban élte, a kedves tanyán, mely megannyi barátot ajándékozott meg kellemes napokkal. S e tanya közelében kap majd végső nyughelyet. A teljes élet – a természetközelség, a gazdálkodás ÉS a tudomány meg az irodalom művelése. A tökéletes harmónia, amiről csak álmodozhat az ember, ami összhangban volt természetével.

Rendkívül sokat tudott a természetről. Ismert minden növényt, állatot, rovarot. S mindezt számos nyelven. Tudta, hogy melyik fa a legjobb a hússütéshez, tudta, hogy mit mikor kell ültetni. Kedves méheihez hasonlóan, amelyek tudják, melyik az értékes, mézet adó virág, tudta ő is, mi értékes, mi nem.

S ahogy a méhek is csak kikerülik, de nem pusztítják a számukra haszontalant, ő sem ártott senkinek. Csak segített. Mint mentor, mint tanszékvezető hagyta dolgozni munkatársait. Nem ösztökölte őket – többnyire nem is kellett, hiszen mindenki tudta és tette a dolgát, ám mindig ott állt mellettünk tanácsaival, segítő, tovább vivő megjegyzéseivel.

A segítőkészség, a nyitottság, az empátia jellemezte szakmájához és annak művelőjéhez is a viszonyát. Nyitott volt az újra, értette és megértette a szokatlant, a váratlant, ha – meglátása szerint – az a nem hagyományos dolog jól volt megírva. Szomorúsággal teli büszkeséggel emlétem: erkölcsi kötelességének érezte, hogy ajánlást írjon legutóbbi könyvemhez is.

Fontos volt számára a tudás és a tudás átadása. A pontosságra való törekvés, akár saját hibáinak bemutatása árán is. Emlékszem, amikor életem első recenzóját írtam még hallgató koromban az ő éppen megjelent cseremiszt jegyzetéről, amelyből nekem a cseremiszt nyelvet tanította, még ő hívta föl a figyelmemet a könyv néhány hibájára, amelyeket én nem vettem észre – azzal a szándékkal, hogy azokat legalább a recenzióban javítsuk ki.

Havas Ferenc professzor barátom már megrajzolta Bereczki Gábor pályaképét. Hadd tegyem hozzá tömören, hogyan láttam őt én. Három területet emelek ki a sokrétű munkásságból: a nyelvészetet, a műfordítást s ehhez kapcsolódva páratlan magyar nyelvi ismeretét és stílusérzékét.

Mint nyelvész főként a hagyományos finnugor nyelvészetet művelte, a klasszikus témákkal foglalkozott (etimológiával, nyelvtörténettel), emellett azonban az areális nyelvészet területén alkotott jelentőset. Magyarországon az areális nyelvészetnek talán ő a legjelentősebb képviselője, művelője.

Mint műfordító, ha nem észtből, finnből vagy éppen kisebb oroszországi finnugor nyelvekből fordított volna, hanem angolból, franciából vagy németből, akkor ő lehetett volna a magyar műfordítók „pápája”. Jellemző eset, hogy az észti eposz, a Kalevipoeg ún. nyersfordítását olyan magas szinten végezte el, hogy Rab Zsuzsa,

akinek az eposz végső magyar nyelvű megformálását köszönhetjük, nem egyszer hangsúlyozta, minden más országban művészi fordításként, műfordításként fogadták volna el Bereczki Gábor fordítását. A műfordításokért több díjban is részesült.

A magyar nyelv mai állapotának ismeretében, hallva az egyre silányabb anyanyelv-használatot tudom mindenkinek ajánlani műfordításait. Ezekből – mert bennük a legszebb, legválasztékosabb magyar nyelv elevenedik meg a legkülönbözőbb változataiban – szinte újra tanulhatjuk anyanyelvünket.

Csendes természetességgel végezte munkáját. Akkor is, ha tudta, hogy – Keresztury Dezső szavával élve – „a hörgő, táncos indulat // a nyugodt szónál messzebbre nyerít”.

Többektől eltérően még akkor sem harsogta kizárólagosnak a maga véleményét, s nem minősítette, nem alázza és sértette meg a vele szembenálló nézet szerzőjét, ha bebizonyosodott, hogy neki van egy kérdésben igaza. Amikor a cseremis nyelvadatai alapján bebizonyította az akkor nála nagyobb tartott szaktekintély elméletének téves voltát, a kemény viszontválasz ellenére higgadtan kivárta, míg az idő őt igazolta.

S ugyanígy viszonyult a gyűjtőutakhoz is, amelyek az ő természetközeli, kapcsolatteremtő, megértő – és számos terhet elviselni tudó – lénye nélkül nem járhattak volna sikerrel. Azt hiszem, nem tévedek, ha világméretekben is jelentősnek tartom a Vikár Lászlóval közösen gyűjtött és kiadott népköltészeti sorozatot. A gyűjtőtevékenység Kodály Zoltán kezdeményezésére valósulhatott meg, aminek eredményeként a Volga–Káma-vidék finnugor és törökségi népeinek népzenejét adták közre – eredeti szöveggel, kottával, a szövegek magyar és angol nyelvű fordításával, illetve a zenei anyag elemzésével. Ebből a hatalmas anyagból fény derült egyebek között arra is, honnan eredhet a magyar népzene régi rétegének néhány jellemző sajátossága. Az MTA Akadémiai Nagydíjjal ismerte el munkájukat. Mulasztása, ha éppen nem szégyene a magyar tudományosságnak, hogy a Széchenyi-díjban ő nem részesülhetett.

Nem a szobatudósok, nem az elefántcsonttoronyba zárkózó kutatók kasztjába tartozott. Szerette és élvezte az életet, örült, ha barátai, kollégái és tanítványai vették körül, ám soha nem kívánt a társaság középpontjává válni. Mégis ő volt a központ.

Még mindig elő-előbukkannak bennem a negyedszázaddal ezelőtti somlóhegyi szüretrek emlékei, gondolom, más egykori résztvevőkben is.

A tanszéki beszélgetések, ünnepi alkalmak, születésnapok, névnapok.

A meghitt, családi hangulat, ami az akkori bölcsészettudományi kar talán legvonzóbb tanszékévé tette tanszékünket diákok és más tanszékek tanárai számára egyaránt.

A két- vagy többnapos tanszéki kirándulások. Ezeken – de más alkalmakkor is – tapasztalhattuk, milyen páratlan természetességgel és a népi bölcsességek továbbörökítőjeként fogalmazott meg szép és főleg megszívlelendő gondolatokat. Most csak egy kedvenc mondását idézem: „háromszáznál hullik a férgese”. A kétnapos utazásokat meg a közbülső estét végigénekelte a társaság. Csak népdalt, abból is lehetőleg a régi stílusúakat szabadott énekelni. Már az olyan új típusú népdal, mint

az *Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő* (amelyet egyébként Bartók is feldolgozott) hallatán is ráncolta homlokát. Talán egy ilyen úton született az idézett mondás: háromszáznál hullik a férgese. Azaz, egy magyar egyetemistának legalább háromszáz népdalt kell ismernie. Nem a Zeneakadémia növendékének, nem a néprajz-folklor szakos hallgatónak, hanem például egy egyszerű magyar vagy finnugor szakos egyetemistának. Ő maga is rengeteg magyar népdalt ismert, azokat furulyán is játszotta nagyszerűen, de ezeken kívül természetesen ismerte a Volga–Káma-vidéken gyűjtöttéket is. Követendő példa.

Említettem már Bereczki Gábor két hazáját. A mindkettőhöz elszakíthatatlanul rögzítő erős köteléket, a kettős vonzást. Amelynek kiváltója magától értetődően az észti feleség, Mai volt, de amely Bereczki Gáborban természetes módon fejlődött ki, erősödött meg. A család az észti–magyar kulturális, s részben politikai kapcsolatok letéteményese, mintegy intézménye. A nagyobbik fiú, Urmas, Tallinnban a Magyar Intézet igazgatója. A kisebbik, András, idehaza az Észti Köztársaság tiszteletbeli főkonzulja. S a család együttesen két kultúra nagykövete. Bereczki Gábor és Mai révén a magyar olvasóközönség megismerkedhetett az észti irodalom legjelentősebb alkotóinak munkáival, Észtország történelmével és kultúrájával. Felnővén, a két fiú is bekapcsolódott ebbe a tevékenységbe. Nagyon fontos missziót vállaltak, hiszen Magyarországon, sajnos, vajmi keveset tudtak – s tudnak – Észtországról, erről a szeretni és tisztelni való országról. Azt hiszem, kevesebbet, mint az észtek Magyarországról. Ez a hiányosság nem, s főleg nem *elsősorban* azért fájdalmas, mert nyelvokron népről van szó, hanem mert sokat tanulhatnánk az észti tapasztalatokból. Abból, hogyan kell hagyományos fejlődési fázisokat átugrani az érdemi haladás érdekében; abból, hogyan kell – gazdasági válság idején is, és főleg akkor – prioritásokat megállapítani és érvényesíteni az ország jövője érdekében; abból, hogyan kell védeni anyanyelvünket, és még sorolhatnám. S abban, hogy Észtországról – a sajtóban még mindig gyakran megtapasztalható proszovjet beállítottságú, egyoldalú tudósítások ellenére – valós ismereteink legyenek, az egész Bereczki család igen nagy szerepet játszik. Mint ahogy abban is, hogy a magyar kultúra minél ismertebbé válhasson Észtországban.

Bereczki Gábor halálával egy intézmény erős oszlopa dőlt ki ugyan, de szerepét átveszi, munkáját folytatja a két fiú – s talán egyszer majd az unokák is.

Nagyon nehéz szólni, s még nehezebb búcsúzni. Búcsúzni egy olyan embertől, akinek nem a teljesítményére, hanem habitusára illenek Keresztury Dezső egy versének sorai:

„Elfogadtam, mit a sors ad,
ember, ki megtette dolgát.
Barázdát talán ha vontam,
pár deréknak példa voltam.”

Kedves Mester, kedves Gábor bátyám, nyugodj békében!

Pusztay János

Schmidt Évára emlékezünk

Tíz éve hunyt el az obi-ugor néprajz karizmatikus kutatója, Schmidt Éva. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy soha senki nem került olyan közel a hanti és manysi kultúra megértéséhez, sőt a vele való azonosuláshoz, mint ő. Az általa gyűjtött nyelvi és néprajzi anyag minden szempontból vetekszik az obi-ugor nyelvek immár legendás kutatóinak, Regulynak, Munkácsinak, Pápainak, Kannistónak és Karjalainennak gyűjtésével. Lapunk Schmidt Éva néhány eddig publikálatlan fordításának közlésével emlékezik idő előtt távozott kiváló kollégánkra. Az anyagot Sipos Mária, Schmidt Éva hagyatékának gondozója szerkesztette, látta el rövid bevezetővel és bocsátotta lapunk rendelkezésére. Köszönjük szépen! (A szerk.)

Az alábbi egyéni énekek Schmidt Éva 1980-as expedíciójából származnak, és valamennyit Peregrjobnoje faluban gyűjtötte. Az ott rögzített énekek nagyobb része megjelent a Schmidt Éva Könyvtár 4. kötetében, amely Anna Liskova serkáli hanti nyelvjárású énekeit tartalmazza.

Az alábbi válogatás mindhárom darabja manysi nyelvű egyéni ének. Van köztük jellegzetes férfi, illetve női ének, a harmadik témája újabb: háborúba induló férfiak szerezték. Schmidt Éva megjegyzéseit változtatás nélkül közöljük (a manysi szövegre vonatkozó magyarázatokat természetesen elhagytuk).

A három ének – még teljes feldolgozottságában, azaz manysi és magyar nyelven, tárgyi és nyelvi magyarázatokkal, továbbá metrikai feldolgozással ellátva – is csak fél centimétert tesz ki a Schmidt Éva papíron hátrahagyott munkásságát felölelő, egész szekrényt megtöltő füzet- és dossziétornyokból...

Sipos Mária

Manysi énekek Peregrjobnojéból (Oktyabrszkij rajon)

Schmidt Éva gyűjtései, 1980

Anna Nyikityicsna Liskova
szül. Kaltiszjani

Az adatközlő nem emlékszik, kitől hallotta az éneket. Az obi vogulok közt kedvelt dal, a vogul tudó osztjákok is szívesen éneklük (vö. Tugjani, Vera Gris-kina). Töredék.

*Ivan öreg kis Mikitája,
Anja-falu¹ magas földfokán
magam magasságú sok férfi között,*

¹ Szoszvai vogul falu.

*magam magasságú sok férfi között,
férfi, járkálok.
Mikita férfi apácskám csinálta
menő felő magas(ságú) házban
lakni bírok,
lakni tudok.
Munkesz (falusi)² nő, jó társacskám,
társacskám, hej, hallgasd!
A partra menő sok férfinak³
partra menő sok férfinak
jávorszarvas húst főzzél,
szarvasbika húst főzzél.
Ivan-öreg kis Mikitája,
sis-konsi-ja jó ösvényét⁴
egymagam bejártam,
bárhol levő sok fája közét
mindet ismerem,
mindet megtalálom.
Tavasszal hozott jávorbika húsom(ból)
őszre futja,⁵
ősszel hozott jávorbika húsom(ból)
tavaszra futja.*

*

Jelena Nyikolajevna Sadrina
szül. Szavina, Komüdvani

Az éneket a Komüdvani faluból való brigádvezető (Kosztyin), és a kolhozelnök (Szavin) szerezték búcsúzóul, amikor 1943-ban a frontra indultak. Szavin elesett, Kosztyin visszajött, 1979-ben halt meg. Az adatközlő feltehetőleg tőle tanulta az éneket. Az ének stílusa a töltőszótagok és a rendhagyó nyelvtani alakok miatt nagyon nehéz, a hagyományos énekstílust nem ismerő vogulok sem értik meg első hallásra. Az adatközlő a szavak köznyelvi alakját ugyan megmondta, de értelmzésüket nem tudta oroszul elmagyarázni.

*„Kis-ló-vég féle” földecsém,⁶
földem, ha elkezdem (?)
dallamos énekem kis végét*

² Szigvai vogul falu.

³ A csónakkal érkező látogatók.

⁴ 'Hát-vakaró-folyó'; mellette (?) egy ösvény neve.

⁵ Jó vadász, sok húst hoz haza.

⁶ Vezsakari (vg.É. *jalp-us*) 'Szent-város' költői neve.

így indítom:⁷
 Kosztyin nép kis Kosztyája,
 Szavin nép kis Pronyája,
 mi ketten, lám,
 ötven tag közt,⁸
 hatvan tag közt,
 gazdaként mi maradtunk.
 Minket kettőnket, lám,
 a Vöröshadsereg nagy földjére⁹
 minket bevettek.
 Kicsodánkat elhagyni sajnáljuk?
 Világot élő jó társunkat¹⁰
 társunkat elhagyni sajnáljuk,
 az ég széléig érő (?) földiünket,
 földiünket elhagyni sajnáljuk...

Jelena Nyikolajevna Sadrina
 szül. Szavina, Komüdvani

Az adatközlő nem mondott semmi közelebbit az ének szerzőjéről.

Jakov öreg kis Julája,
 Jula, énekelek.
 Kis Novinszkije (falusi) anyácskám,
 gyökér(fonalas) szélű¹¹ jó bölcsőben,
 íves szélű jó bölcsőben,
 nőt, ringatott.
 Kezem kézzé válása után,¹²
 lábam lábbá válása után
 kérges szent Szuri (falut),
 béles szent Szuri (falut),
 (mint) hátramaradó jixi-állat,
 hátrahagyom én.
 Aztán mondva van,
 soper-ezüst ... földről,¹³
 kami-ezüst ... földről

⁷ Vagy: 'mozgatom, ringatom'.

⁸ Nem sokkal a bevonulás előtt választották meg őket kolhozelnöknek és brigádvezetőnek.

⁹ Ti. a Vörös Hadseregbe.

¹⁰ Házastársak.

¹¹ A nyírkéreg bölcső szélein cédrusfenyő-gyökér váz van, amihez a nyírkérgget hozzávarrják.

¹² Felnövése után.

¹³ Novinszkije falu költői neve.

boldogult Andrej kis Koljája
 lapockája tarka kis tarkával (lóval),
 törzse tarka kis tarkával
 megérkezett ő.
 ... felülő szánja szélére
 felültem én.
 Felültem után
 soper-ezüst ... földre
 kami-ezüst ... földre
 érkezésem után
 Alsó-Aljoskinü (falusi) nő anyósom
 ha egy szót mond (nekem),
 két szónak gondolom,¹⁴
 ha két szót mond nekem,
 három szónak gondolom.
 Három fából összerótt ház,
 négy fából összerótt ház,
 piszokkal ha be van piszkolva,
 piszkával elbírok,
 szennyel ha be van szennyezve,
 szennyével elbírok.

✱

Kétnyelvűség – áldás vagy átok?¹⁵

0. Bevezetésül két megjegyzés

- 1) Egy soknemzetiségű és így soknyelvű országban mindenki számára világos és egyértelmű kell hogy legyen V. Károly (1337–1380) mondása: „Ahány nyelven tudsz, annyi ember vagy.”
- 2) Előadásomban csak a kollektív kétnyelvűséggel fogok foglalkozni, figyelmen kívül hagyva az egyéni két- és többnyelvűséget.

¹⁴ Szófogadó.

¹⁵ Az írás a sziktivkári kétnyelvűség-konferencián 2009-ben elhangzott előadás, ill. a Двухъязычие – бич или благословение? címen a Финно-угорский мир-ben (Szaranszk, 2011/1:8-10.) megjelent cikk magyar nyelvű változata. Csupán a 6.5. pont tartalmaz újabb információkat.

1. A két- és többnyelvűség néhány általános kérdése

1.1. A két- és többnyelvűség fogalmát többféleképpen értelmezik. Weinreich (1953:1) mint két nyelv felváltva történő használatát magyarázza, Grosjean (1952:51) két vagy több nyelv rendszeres használataként.

1.2. A kétnyelvűségnek különböző fokozatai lehetnek:

- *additív kétnyelvűség*: amikor mindkét nyelvet magas szinten ismerik – ennek pozitív kognitív hatása van,
- *domináns kétnyelvűségről* akkor beszélünk, ha a két nyelv egyikének ismerete az anyanyelv szintjén van – ennek sem pozitív, sem negatív hatása nincs,
- *félnyelvűség (semilingualism)*: ha mindkét nyelv ismerete alacsony szintű – ennek negatív kognitív hatása van (Romain 1995²:267).

1.3. Soknyelvű országokban és/vagy közösségekben a nyelvek státusza különböző lehet:

- *szimmetrikus kétnyelvűségről* akkor beszélünk, ha mindkét nyelv azonos státusszal rendelkezik,
- *aszimmetrikus* a kétnyelvűség akkor, ha az egyik nyelv kiemelt helyzetben van (Bartha 1999:50).

A kétnyelvű államok többségében a nyelveknek nem azonos a státusza. Ezekben az esetekben a kisebbség nyelve stigmatizált – például alkalmatlannak tartják arra, hogy az oktatás nyelve legyen (Appel and Muysken 1993⁵:59).

Általános az a helyzet, hogy az uralkodó nemzet nem sajátítja el a kisebbség nyelvét.

1.4. Kétnyelvűség – út az egynyelvűséghez?

A kérdéskör szakirodalmában több írás született arról, hogy a kétnyelvűség nem vezet-e egynyelvűséghez? (ld. Wardaugh 1987:17), azaz az egyik egynyelvűségtől egy másik egynyelvűséghez (az új egynyelvűség nyelvét gyilkos nyelvnek [*killer language*] nevezik).

Mi a helyzet az oroszországi finnugor nyelvek körében?

Az 1917-es októberi forradalom előtt a finnugor népek gyakorlatilag egynyelvűek voltak. A forradalom után kezdődött meg – ideológiai okoknál fogva bár (erről ld. Pusztay 2006), de mégis – az őslakosok nyelvének fejlesztése. Egyidejűleg terjedt az orosz nyelv ismerete is, fokozatosan kialakult a kétnyelvűség. Az 1960-as évektől figyelhető meg a finnugor nyelvek (elsősorban azok szókészletének) egyre erősödő eloroszosodása, megszűntetik a nemzeti iskola intézményét, megjelenik – főként a fiatalok körében – az orosz egynyelvűség.

2. Kétnyelvűség a világban

A világ népességének zöme kétnyelvű (ld. a mintegy 600 nyelv és kb. 200 állam arányát). A kétnyelvűség egyik oka, hogy az etnikai és a politikai határok nem esnek egybe, ami kényszerű kétnyelvűséghez vezet (ld. a magyarok egyharmadának az első és a második világháború után kialakult helyzetét).

A magyarság említett példájától eltekintve megállapítható, hogy az egynyelvűség tipikusan európai jelenség, amelynek kiváltója a nemzeti államoknak az „egy nyelv – egy nemzet” elvén történő kialakítása (Bartha 1999:13). Vagyis Európában a kétnyelvűség legnagyobb részt mesterséges okok miatt alakult ki (Hoffmann 1994³:2) – és individuális jellegű.

3. A két- és többnyelvűség valamint a soknyelvű államok államnyelvének kérdése

A világban a kérdésnek többféle megoldása figyelhető meg:

- mindkét (vagy mindhárom stb.) nyelv hivatalos nyelvként funkcionál (ld. Finnország, Kanada, Svájc),
- egy nemzetközi nyelv tölti be a hivatalos nyelv státuszát, a helyi nyelvek regionális szerepet kapnak (ld. India, ahol több, százmilliót is meghaladó beszélővel rendelkező nyelv regionális szerepet játszik),
- a többség nyelve tölti be az államnyelvi szerepet, a többi nyelv jogilag regionális államnyelvi státuszt kap (ld. Oroszország),
- a többség nyelve az államnyelv, a többi nyelv csak helyi jelentőségű (ld. Magyarországon a nemzeti kisebbségek nyelvi státuszát).

4. Kétnyelvűség – áldás vagy átok?

A kérdést többféle módon lehet megközelíteni.

4.1. Tudományos megközelítés

A XX. század elején még úgy gondolták, hogy a kétnyelvűség káros az intellektuális fejlődésre, de a XX. század második felében egyre inkább a kétnyelvűség pozitív hatásait hangsúlyozzák (Lambert 1977:30, Peal and Lambert 1962:20, Romain 1995²).

Álljon itt néhány a kutatók megállapította pozitív vonások közül:

- A 2-3 éves gyermekek szemantikai fejlődésükben megelőzik az egynyelvű gyermekeket (Ianco-Worrall 1972).
- A kétéves gyermekek kreativitási indexe magasabb, mint az egynyelvű gyermekeké (Scott 1973).
- A kétnyelvűség elősegíti a kreatív gondolkodást (Liedtke and Nelson 1968, Carringer 1974, Białystock 1987).

- A kétnyelvű ember autonóm módon képes mindkét nyelvet használni (Fishman 1971 – idézve Seliger 1993²:176 alapján).
- A 12-hónapos gyermekeken végzett vizsgálatok bizonyítják, hogy a kétnyelvű közegben nevelkedő gyermekek képesek különböző szabályrendszerek elsajátítására (Kovács–Mehler 2009).
- A korai kétnyelvűség erősíti a döntési mechanizmust (Kovács 2009).

4.2. Kulturális-szociális megközelítés

Általánosságban megállapítható, hogy a kisebbségek nyelve előnytelen helyzetben van az oktatási folyamatban (az iskolában) (Appel and Muysken 1993⁵:60). Kivételt képezhet a Szovjetunió 1920-30-as években bevezetett gyakorlata.

Az UNESCO – már 1953-ban – azt a véleményt képviselte, hogy a gyermekek számára az a legkedvezőbb, ha az oktatás az anyanyelvükön folyik (Appel and Muysken 1993⁵:60). A kisebbséghez tartozó gyermek elmarad tanulmányában, ha az oktatás nem az anyanyelven történik (i.m. 61).

Külön problémát jelent, ha a család és az iskola nyelve eltérő. A lehetséges következmények:

- a gyermek elveszíti a család nyelvével való azonosulását,
- a gyermek elmarad a fejlődésben,
- a helyzet félnyelvűséghez vezethet,
- a gyermek másodrangú embernek érezheti magát (i.h.).

Mindebből következik, hogy a család és az iskola nyelvének azonosnak kell lennie.

Felmerül a kérdés, melyik nyelvet választja a szülő, az iskola és a politika. Ez a döntés határozza meg a kisebbség vagy őslakosság nyelvének jövőjét. Ha a kisebbség nyelve az oktatás nyelvává válik, nőni fog a nyelv presztízse (Hoffmann 1994³:6).

A kétnyelvűség előnyei a kétnyelvűség szocio-kulturális kontextusától függenek (Hoffmann i.m. 5), a problémák, a kétnyelvűséggel kapcsolatos esetleges veszteségek a szociális és nem a mentális kérdések körébe tartoznak (i.m. 4).

4.3. Politikai megközelítés

Világméreteken azt tapasztaljuk, hogy a politika viszonya a két- és többnyelvűséghez negatív. Néhány érv:

- az **egy** nyelven folyó oktatás erősíti az állam politikai egységét (Appel and Muysken 1993⁵:62),
- az „egy nemzet – egy lobogó – egy nyelv” elvének kell uralkodnia,
- a kisebbségek az ország egységét fenyegető tényezők,
- a kisebbségek nyelve szociális fragmentációhoz és szeparatizmushoz vezet,
- a kisebbségek nyelvén folyó tanítás anyagi nehézségeket okoz (i.m. 62).

Másrészt viszont:

- a többnyelvűség meggátolja a nacionalizmus kialakulását (Hoffmann 1994³:5), (de sok országban éppen a politikai hatalom a nacionalizmus felhajtó ereje),
- a többnyelvűség segít az előítéletek és a xenofóbia leküzdésében (i.m. 6),
- a kihálófélben lévő nyelvek beszélőiben megerősödik az érzés, hogy a társadalom periferiájára kerülnek (i.m. 5), (a politikai hatalom gyakran éppen ezt akarja elérni).

4.4. Jogi megközelítés

Itt és most csak egyetlen, de lényeges alapvető emberi-nyelvi jogra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ti. mindenkinek joga van ahhoz, hogy anyanyelvén jusson hozzá mindenféle információhoz, és ezt a jogot biztosítani kell.

5. Az oroszországi finnugor népei helyzete

Az egyre inkább háttérbe szoruló finnugor nyelvekkel kapcsolatban fel lehet tenni a kérdést, melyik a finnugor népek anyanyelve: valamelyik finnugor nyelv vagy az orosz?

Sok esetben az oktatás már nem is folyhat az egykori finnugor anyanyelven, mert a finnugor eredetű fiatalok nagy részének már az orosz az anyanyelve.

Formailag a föderális és a helyi törvényhozás biztosítja az anyanyelvhasználat jogát (ld. pl. a nyelvtörvényeket a Komi, a Mordvin, a Mari és az Udmurt Köztársaságban – Karjalában viszont nem fogadták el), ám a valóság egészen más képet mutat.

Ha az ún. anyanyelv használatát vesszük szemügyre, kedvezőtlen képet kapunk.

A fiatalok mind kisebb mértékben érdeklődnek ősei nyelve iránt.

A politikusok, az értelmiség gyakorlatilag nem használja anyanyelvét.

A gazdasági és a politikai életben a finnugor nyelveket nem használják.

Még a kulturális-politikai rendezvényeken is háttérbe szorulnak a finnugor nyelvek. Ld. például az egyes finnugor népek kongresszusait, amelyeken alig hangzik el finnugor nyelvű felszólalás.

Felvetődik a kérdés: ki a bűnös. A törvényhozás? Ebben az esetben nem gondolom. A törvény nem tiltja az anyanyelv használatát.

Nem szabad elfeledni, az anyanyelven való azonosulás és az anyanyelv használata – etnikai öntudat kérdése. Az anyanyelv megtagadása etnikai nihilizmushoz vezet.

6. Zárszó gyanánt a feladatokról

Szembe kell szegülni a negatív folyamatokkal – amíg nem késő.

1) A politikának – nem csak szavakban – támogatnia kell a két- és többnyelvűséget, hogy hozzájáruljon a nyelvek és kultúrák fennmaradásához.

Nem szabad elfeledni, hogy a nyelv a politikai hatalom működésének is eszköze (Bartha 1999:43), s ezzel nem szabad visszaélni.

2) Az őslakosság szülőföldjén törekedni kell a kétnyelvűség megteremtésére az uralkodó nemzet képviselőinek körében is.

3) Abba kell hagyni a kétnyelvűséggel szemben kifejtett propagandát:

- a mentális és pszichikai hátrányokról (ld. fentebb),
- a sikeres karrierépítés lehetetlenségéről az anyanyelven,
- az orosz nyelvű oktatás egyedül üdvözítő voltáról – elkerülendő a felsőoktatásban leseledő kudarokat (erről részletesen ld. Pusztay 2004a, b; 2005, 2006).

A kisebbségek nyelve nem akadályozza az oktatási folyamatot, hiszen az adott társadalmi közegben a többség nyelvét is elsajátítják (Appel and Muysken 1993⁵:61) – ld. Baskortosztán és Tatarsztán példáját, ahol valamennyi tantárgyat az érettségig anyanyelven tanítják, s az értelmiség aránya másfélszerese mint az oroszországi finnugor népek, ill. a két köztársaságon kívül élő oroszok körében.

4) A folyamatot a családban kell elkezdni. A családokban – amíg van, aki beszéli a nyelvet – be kell vezetni a finnugor nyelveket mint a kommunikáció eszközét. Ez vonatkozik a vegyes házasságokra is.

5) Az iskolákban vissza kell térni a XX. század első felének gyakorlatához, azaz valamennyi tantárgynak az anyanyelven való oktatásához. A finnugor nyelvek kellőképpen fejlettek ahhoz, hogy az ismét az oktatás nyelvéné váljanak. Tíz tantárgy iskolai terminológiájának kidolgozása 2010-2011-ben – az 1920-30-as évek után újra – megtörtént erza, komi, mari, moksa és udmurt nyelven (erről részletesen ld. Pusztay 2011), s egy-két köztársaságban megkezdődött e terminológiai kiegészítések alapján néhány tantárgy tankönyvének anyanyelvű elkészítése, s kísérletképpen az anyanyelvű oktatás is – mintegy 50-60 év kihagyás után.

6) A tömegtájékoztató eszközöknek részt kell venniük ebben a folyamatban. Egyfelől segíthetnek a lakosság meggyőzésében, hogy érdemes az anyanyelvet használni, másfelől példaként szolgálhatnak a magas szintű anyanyelv-használatot illetően.

7) Hasonlóképpen nagy a felelőssége az értelmiségnek is. Az értelmiség a nép számára példakép kell hogy legyen. Mindenekelőtt éppen az értelmiségnek kell

használnia az anyanyelvet a családban (a vegyes házasságokban is), a különböző rendezvényeken.

8) Ki kell tűzni a kétnyelvűség elérésének célját, mert az

- kedvező hatással van az ember szellemi fejlődésére,
- meggátolja a xenofóbia kialakulását és elterjedését,
- elősegíti a nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzését (meg kell érteni, hogy a sokszínűség érték),
- elősegíti a harmonikus társadalom megteremtését.

Végül a soknemzetiségű államok és azok valamennyi állampolgárának felelősségére hívom fel a figyelmet – hogy járuljon hozzá a biodiverzitás, a kulturális és nyelvi sokszínűség megőrzéséhez.

Irodalom

- Appel, René – Muysken, Pieter (1993⁵): *Language contact and bilingualism*. – Edvard Arnold, London – New York – Melbourne – Auckland
- Bartha Csilla (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Białystock, E. (1987): Words as things. Development of word concept by bilingual children. *Studies in Second Language Acquisition* 9:133–140.
- Carringer, D. (1974): Creative thinking abilities of a Mexican youth. The relationship of bilingualism. *Journal of Cross-cultural Psychology* 5:492–504.
- Fishman, Joshua (1971): *Sociolinguistics*. Rowley, MA: Newbury House Publishers
- Grosjean, François (1992): Another view of bilingualism. – In: Harris, R.J. (red.): *Cognitive Processing in Bilingualism*. Amsterdam
- Hoffmann, Charlotte (1994³): *An Introduction to Bilingualism*. Longman, London – New York
- Ianco-Worrall, A. (1972): Bilingualism and cognitive development. *Child Development* 43:1390–1400.
- Kovács, Ágnes Melinda (2009): Early bilingualism enhances mechanisms of false-belief reasoning. *Developmental Science* 12/1:48–54.
- Kovács, Ágnes Melinda – Jacques Mehler (2009): Flexible Learning of Multiple Speech Structures in Bilingual Infants. *Science* Vol. 325, no. 5940: 611–612.
- Lambert, W.E. (1977): The effects of bilingualism on the individual cognitive and socio-cultural consequences. In: Hornby, P. (ed.): *Bilingualism. Psychological, Social and Educational Implications*. New York: Academic Press, 15–28.
- Liedtke, W. and Nelson, L. (1968): Concept formation and bilingualism. *Alberta Journal of Educational Research* 14:225–232.
- Peal, E. and Lambert, W.E. (1962): Relation of bilingualism to intelligence. *Psychological Monographs* 76:1–23.

- Pusztay, J. (2004a): Молодёжь – залог будущего. – *Финно-угорский вестник* 3 (34), Joskar-Ola, 2004:29–45.
- Pusztay, J. (2004b): Young are the key to the future. – *Finno-Ugrian Bulletin* 3 (34), Joskar-Ola, 2004:24–39.
- Pusztay, J. (2005): Молодёжь – залог будущего. – *Арт* 2005/2:19–36. Sziktivkar
- Pusztay János (2006): *Nyelvével hal a nemzet*. Teleki Alapítvány, Budapest
- Pusztay János (2011): Az iskola és a terminológia mint a nyelvi sokszínűség megőrzésének eszköze. – *Magyar Tudomány* 2011/10:1164–1172.
- Romain, Suzanne (1995²): *Bilingualism*. Blackwell, Oxford UK & VCambridge USA
- Scott, S. (1973): *The relation of divergent thinking to bilingualism: cause or effect?* Unpublished manuscript. Department of Psychology, McGill University
- Seliger, Herbert (1993²): Deterioration and creativity in childhood bilingualism. – In: Kenneth Hyldenstam – Loraine K. Obler (Eds.): *Bilingualism across the lifespan*. Cambridge University Press, 173–184.
- Weinreich, U. (1953): *Languages in Contact: Findings and Problems*. New York

Pusztay János

✱

Valej Kelmakov munkássága – magyar szemmel

Valej Kelmakov az izsevszki Udmurt Állami Egyetem professzora 2012. január 14-én töltötte be hetvenedik életévét. Ebből az alkalomból volt tanítványa, Rodionova Elena köszöntötte őt lapunk előző számában. 2012. március 14-én és 15-én nemzetközi konferenciát rendeztek Izsevszkben Kelmakov tiszteletére. Ezen hangzott el az én előadásom is, amelyet most magyar nyelven publikálok, némileg átdolgozott és lerövidített formában. Úgy gondolom, hogy Rodionova köszöntője és az én előadásom jól kiegészíti egymást, hiszen az ő írása a jubiláns oktatói tevékenységéről szól, az enyém pedig a tudományosról. Kelmakov tudományos munkássága olyan jelentős, hogy arról lapunk olvasóinak is tudomással kell bírnia. A közlést az is indokolja, hogy Kelmakov – érthető módon – főleg oroszul publikál. Művei ugyan általában eljutnak Magyarországra, de orosz nyelvtudás hiányában csak kevesen tudnak eredményeivel megismerkedni.

Magyar kutatók Munkácsi Bernát kora, vagyis az 1880-as évek óta foglalkoznak a permi nyelvek, köztük az udmurt kutatásával. Kelmakov professzor jól ismeri a magyar kutatók eredményeit, tudománytörténeti cikkeiben többször is értékelte és

saját kutatásaiban is felhasználta azokat. Ez természetesen fordítva is igaz. Ezen kívül a jubiláns számos alkalommal járt Magyarországon (legutóbb Piliscsában a XI. Nemzetközi Finnugor Kongresszuson) és személyes ismeretségben van a legtöbb magyar finnugristával. Gondolom, ez kellőképpen indokolja előadásom címét és témáját.

Itt említem meg, hogy Kelmakov mint az ICFUC tagja és mint finnugor kongresszusok előadója a finnugristák nemzetközi közösségében is nagy megbecsülésnek örvend.

A továbbiakban az ünnepezt széleskörű tudományos munkásságának három részterületével szeretnék foglalkozni. Ezek: az udmurt dialektológia, az udmurt nyelv (ezen belül különösen a hangrendszer) története, valamint a tudománytörténet.

Az udmurt nyelv kutatása – és ez a megállapítás a többi finnugor nyelvre is érvényes –, a nyelvjárások tanulmányozásával kezdődött, hiszen abban az időben, amikor pl. Munkácsi Bernát udmurt földön járt, az udmurt nyelv a nyelvjárásokban létezett. Azóta létrejött és folyamatosan fejlődik az udmurt irodalmi nyelv, de a nyelvjárások tanulmányozása ma is ugyanolyan fontos, mint a kezdetekben. Egyrészt, mert az egyes nyelvjárások minél pontosabb leírása önmagában is jelentős feladat, másrészt, mert a nyelvjárásai sajtóságoknak komoly szerepe lehet a nyelv-történeti magyarázatokban is.

Kelmakov számos cikkében és tanulmányában foglalkozott udmurt nyelvjárásai jelenségek leírásával és magyarázatával. Első jelentősebb műve is – sajnos kéziratban maradt – nyelvjárásai monográfia: saját nyelvjárását, a kukmorit írja le benne. Ez volt egyébként Kelmakov kandidátusi értekezése. Az értekezés témájából több kisebb cikket is publikált, így legalább a nyelvjárás egyes speciális vonásaival megismerkedhettünk. Gyakorlati szempontból igen fontosak udmurt nyelvjárásai szövegeket közlő könyvei, így pl. az *Образцы удмуртской речи* 1. és 2. kötete (Кельмаков 1981, 1990). Ezek anyagát diákok gyűjtötték a Kelmakov által vezetett nyári terepgyakorlatokon. Ez a két kötet északi és középső nyelvjárásokból származó szövegeket tartalmaz, de a jubiláns más publikációi a déli és a periférikus nyelvjárásokból is bőséges anyagot közölnek. Kelmakov anyagainak jó hasznát vettem udmurt tankönyvem, a *Chrestomathia Votiatica* szövegeinek összeállításakor. Tankönyvemben 5 északi, 1 középső és 8 déli nyelvjárásai szöveg származik Kelmakov publikációiból. Ez a 14 szöveg a tankönyvben található 63 nyelvjárásai szöveg 22%-át teszi ki. Ily módon a magyar diákok jelentős mértékben a Kelmakov által publikált nyelvjárásai szövegek segítségével ismerkednek évtizedek óta az udmurt nyelvvel és nyelvjárásokkal. Kelmakov szövegei műfajilag is változatosak, a diákok tehát nemcsak a nyelvvel, hanem a népköltéssel, népszokásokkal, hiedelmekkel és a mindennapi élettel is megismerkednek e szövegek révén.

Az ünnepezt dialektológiai munkásságának legjelentősebb eredménye az a tankönyv, amely először finnül jelent meg 1994-ben (Udmurtin murteet), Sirikka Saarinen fordításában, majd 1998-ban és 2006-ban oroszul is (Кельмаков 1998, 2006). Ez a mű – nyugodtan mondhatjuk – az udmurt dialektológia enciklopédiája. Ismerteti az udmurt nyelvjárások kutatásának történetét, bemutatja felosztásukat,

végigveszi a fonetikában és a morfológiában mutató nyelvjárási sajátosságokat, röviden összefoglalja az egyes nyelvjárás csoportok sajátos vonásait és ezeket szövegekkel is illusztrálja. Végül közli az udmurt nyelvjáráskutatás gyakorlatilag teljes bibliográfiáját. Ez a mű nemcsak tankönyvnek kiváló, hanem további kutatások indukálója is lehet. Kelmakov a következőképpen csoportosítja az udmurt nyelvjárásokat (Кельмаков 2006: 41-44)

I. Északi nyelvjárás¹⁶

- II. Déli nyelvjárás 1. tulajdonképpen déli (vagy központi)
2. periférikus déli

III. Középső nyelvjárások

IV. Beszermán nyelvjárás

Ettől csak kis mértékben tér el az a klasszifikáció, amely az én udmurt tankönyvemben olvasható (Csúcs 1990: 12-19.), és amelyet részben éppen Kelmakov kutatásaira alapozva alakítottam ki. Az egyetlen eltérés, hogy nálam a periférikus déli nyelvjárások különálló csoportot alkotnak. Ezt véleményem szerint az indokolja, hogy ezek a nyelvjárások földrajzilag és nyelvileg is elkülönülnek az összes többi udmurt nyelvjárástól. Ezt az elkülönülést Kelmakov is elismeri, hiszen szükségesnek tartotta, hogy a periférikus déli nyelvjárások sajátosságait külön összefoglalja (Кельмаков 2006: 234-243.).

Nekem az 5. kiadása van meg az Удмурт диалектология (Udmurt dialektológia) c. könyvnek (Кельмаков 2002), amelyet két szempontból is nagyon fontosnak tartok. Egyrészt, mert udmurtul íródott. Minden magyar finnugrista aggodalommal figyeli az oroszországi finnugor népek és nyelvek, köztük az udmurt helyzetét. A népszámlálási adatok sajnos azt mutatják, hogy csökken az udmurtok és az udmurtul beszélők száma, a tapasztalat és a szociolingvisztikai kutatások pedig azt, hogy nem nagyon szélesedik az udmurt nyelv használati köre. Ilyen körülmények között nagy örömmel kell üdvözlölnünk ezt a könyvecskét, hiszen azt bizonyítja, hogy lehetséges udmurtul írni és beszélni az udmurt nyelvjárásokról és a szerző egyúttal meg is teremti az ehhez szükséges terminológiát. Másrészt tartalmi szempontból is fontos ez a diákok és aspiránsok számára készült segédkönyv. Ugyanis minden diáknak a korábban említett terepgyakorlaton kívül szülőfalujában össze kellett gyűjtenie egy közel 400 szóból álló kérdőív anyagát, valamint szövegeket is kellett gyűjtenie. A kérdések zöme (309 kérdés) fonetikai, kisebb része (69 kérdés) alakítási jelenségekre, 18 kérdés pedig a lexikára vonatkozott. Ily módon évtizedek alatt óriási kéziratos gyűjtemény keletkezett. Ezt az anyagot az elmúlt években Fejes László magyar kutató számítógépre vitte és tulajdonképpen udmurt nyelvjárási atlaszt készített belőle, amelyben tehát térképen ábrázolta az egyes nyelvjárási jelenségek elterjedését. Ez kiváló segédanyag lehet az udmurt nyelvjárások tanulmányozásához és további osztályozásához. Azt sajnos nem tudom, hogy Fejes munkája eljutott-e Udmurtiába, vagy hogy egyáltalán szándékában áll-e Fejesnek az anyag publikálása.

¹⁶ Kelmakov terminusait itt és a továbbiakban én fordítottam magyarra.

Jubilánsunk sok évtizede foglalkozik az udmurt nyelv és nyelvjárások történetének (ezen belül főleg a hangtörténetnek) a kutatásával. Kutatási eredményeinek összefoglalásaként nyújtotta be téziseit 1993-ban az Orosz Tudományos Akadémiához (Кельмаков 1993) és nyerte el a tudományok doktora címet. Az elmúlt évtizedekben magam is a permi nyelvek, elsősorban az udmurt nyelv történetének kutatásával foglalkoztam. Az udmurt nyelvtörténet volt tehát az a terület, ahol tudományos értelemben a legtöbbször összetalálkoztam Kelmakov professzorral: átvettük és felhasználtuk egymás eredményeit, azonos vagy közel azonos eredményre jutottunk bizonyos nyelvi jelenségek megítélésében, míg mások esetében eltérő véleményt vallottunk. Az alábbiakban néhány példával szeretném illusztrálni az elmondottakat.

Kelmakov egy korai cikkében (Кельмаков 1968) a már említett kukmori nyelvjárás speciális fonémáival foglalkozik. Ezek közt fontos helyet foglal el az η. Ez a mássalhangzó már az uráli alapnyelvben is megvolt, de a legtöbb mai nyelvből eltűnt, vagy pl. a permi nyelvekben más nazálissá fejlődött. A periférikus udmurt nyelvjárásokban azonban megőrződött, és ennek alapján rekonstruálunk az uráli alapnyelvre olyan alakokat, mint *pāne* 'fej', vö. fi. *pää* stb. És én is ennek alapján rekonstruáltam az őspemire az η mássalhangzót (Csúcs 2005:134-5).

Néhány évvel később írta a jubiláns az udmurt nyelvtörténet korszakaival foglalkozó cikkét (Кельмаков 1976). Ebben az udmurt hangtörténet anyaga alapján a következő korszakbeosztást adja:

- 1) ősudmurt (írásbeliség nélkül)
  - a) korai ősudmurt a XIV. – XV. századig
  - b) kései ősudmurt a XVII. – XVIII. századig
- 2) mai udmurt

Kelmakov véleménye szerint a korai és a kései ősudmurt közötti határt bizonyos hangváltozások (elsősorban az első szótagi *o > u) lezajlása jelöli ki. A kései ősudmurt végét pedig a mai udmurt nyelv kialakulása jelenti. Ez, mint a nyelvemlékek mutatják, a XVIII. század végére megtörtént.

1983-ban én is megpróbálkoztam az udmurt nyelvtörténet korszakolásával (Csúcs 1983) Véleményem szerint az udmurt történelem legfontosabb eseményei, valamint a társadalmi-gazdasági, illetve nyelvi változások alapján az alábbi korszakolás javasolható:

- 1) ősudmurt korszak 1237-ig
- 2) óudmurt korszak 1552-ig
- 3) középudmurt korszak 1775-ig
- 4) korai újudmurt korszak a XX. század elejéig
- 5) újudmurt korszak napjainkig.

Mint látható a kétféle periodizáció között nincsenek nagy eltérések. Kelmakov 1) a) korszakát én két részre osztottam, és határköül azt az évet választottam, amikor a tatárok megdöntötték a Volgai-Bolgár Birodalmat és az udmurtok a Volga-vidék többi népével együtt tatár uralom alá kerültek. Az óudmurtban fontos hangváltozások zajlottak le és jelentős tatár hatás érte az udmurt nyelvet (több száz jövevényszó, utolsó szótagi hangsúly, képzők átvétele stb.) Az óudmurt korszak végét

én száz évvel későbbre teszem, mint Kelmakov, ismét egy történelmi eseményt, Kazán elfoglalását választva határkőül. Ezután lett minden udmurt az Orosz Birodalom alattvalója, és a gyengülő (bár a periférikus nyelvjárásokban a legutóbbi időkig fennmaradó) tatár hatást felváltotta az orosz nyelv egyre erősödő hatása. A középdumurt korszakban kezdődött meg a mai udmurt nyelvjárások kialakulása, és ekkor lezajlott még néhány fontos hangváltozás. A középdumurt korszak megfelel Kelmakov 1)b) korszakának, amelynek végét célszerűnek látszik az első nyomatott udmurt nyelvtan megjelenésének évével jelölni.

Egyetértek Kelmakovval abban, hogy a XVIII. század végére lényegében kialakult a mai udmurt nyelv, mégis két részre osztottam az ezt követő időszakot, hiszen a XIX. században ugyan létezett már udmurt írásbeliség, de még aligha beszélhetünk ténylegesen funkcionáló irodalmi nyelvről.

Mint már említettem, számos fontos hangtörténeti cikk és tanulmány publikálása után a jubiláns 1993-ban adta be és védte meg sikeresen téziseit a tudományok doktora címért. Ebben a művében saját korábbi kutatásai alapján összefoglalta az udmurt nyelvjárások (és ezzel együtt az udmurt nyelv) hangtörténetét, vagyis a mai nyelvjárások hangrendszerének és hangsúlyozásának kialakulását. A tézisekről, illetve Kelmakov munkásságáról annak idején én is pozitívan nyilatkoztam.

Évekkel később ünnepeltünk két kötetben gyűjtötte össze az udmurt nyelvjárások hangtanáról és az udmurt hangtörténetéről írt tanulmányait (Kelmakov 2003, 2004). E kötetek fontosságát talán felesleges is hangsúlyozni. Nemcsak diákok és aspiránsok, hanem a finnugor hangtörténet kutatói számára is fontos, sok esetben elengedhetetlen, hogy megismerkedjenek Kelmakov kutatási eredményeivel és felhasználják azokat.

Amikor *A permi alapnyelv rekonstrukciója* c. akadémiai doktori értekezésemet, majd az ennek alapján készült német nyelvű monográfiámat (Csúcs 2005) írtam, magam is rendkívül nagy hasznát vettem Kelmakov kutatásainak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy véleményünk minden tekintetben megegyezik. Így például eltér a véleményünk az óudmurt magánhangzó-rendszeréről, vagy egyes hangváltozások okáról és sorrendjéről stb. Ez egyáltalán nem meglepő. És azt sem mondhatom teljes bizonyossággal, hogy a vitatott kérdésekben mindig nekem van igazam, hiszen Kelmakov nézetei mindig jól megalapozottak. Vitathatatlan, hogy jubilánsunk rendelkezik azzal a három tulajdonsággal, amelyek – véleményem szerint – a nyelvtörténet eredményes műveléséhez szükségesek. Ezek:

- 1) A történeti-összehasonlító módszer tökéletes elsajátítása és alkalmazása.
- 2) A vizsgált nyelvi anyag részletekbe menő alapos ismerete.
- 3) Tudományos objektivitás.

Engedjék meg, hogy ez utóbbit egy kicsit részletesebben kifejtssem. Gyakran látjuk, hogy néha még a legnagyobb tudósok is elvakultakká válnak saját elméleteikkel, feltevéseikkel szemben. Nem képesek azokat objektív módon vizsgálni, nem veszik észre a nyilvánvaló hibákat, ellentmondásokat sem. Kelmakovra ez a legkisebb mértékben sem jellemző. Eredményei éppen azért megbízhatók, mert publikálásuk előtt maga is kritikus szemmel, tárgyilagosan felülvizsgálja őket.

Kelmakov munkásságának további fontos részterülete a tudománytörténet. Nincs nehéz helyzetben az, aki az ünnepelt tudománytörténeti munkásságát kívánja értékelni, ugyanis 2001-ben, majd 2002-ben ő maga gyűjtötte össze és adta ki korábban megjelent ilyen tárgyú írásait (Кельмаков 2001, 2002). A 2001-ben megjelent kötet három nagyobb tanulmányt tartalmaz. Az első 2000-ben készült az első udmurt nyelvtan megjelenésének 225. évfordulója alkalmából. Kelmakov ebben a terjedelmes, közel 80 oldalas tanulmányában áttekinti az udmurt nyelvtudomány fejlődését a kezdetektől napjainkig. Figyelembe veszi, illetve röviden bemutatja a külföldi kutatók, köztük a magyarok munkásságát is. Az áttekintésben minden benne van, amit tudni lehet erről a témáról. Ez a tanulmány a könyv végén található 60 oldalas bibliográfiával együtt olyan forrás, amelyet mindenkinek használnia kell, ha az udmurt nyelvtudomány történetével akar foglalkozni.

Itt említtem meg, hogy néhány szerző esetében összehasonlítottam a Kelmakov itt említett könyveiben található bibliográfiákat az én udmurt tankönyvemben szereplő bibliográfiával. Az eredmény nem meglepő: egyes művek vagy innen, vagy onnan hiányoznak. Ez a tény szinte magától értetődően sugallja azt az ötletet, hogy hozzuk létre az udmurt nyelvtudomány elektronikus bibliográfiáját és tegyük hozzáférhetővé az interneten. Egy ilyen projektum lehetne a jubiláns tiszteletére rendezett konferencia egyik fontos gyakorlati eredménye.

A kötet második tanulmánya az udmurt nyelvtudomány XVIII. századi kezdetéről szól, és azért is fontos, mert udmurt nyelvű. Korábban már utaltam az udmurt nyelvű tudományos publikációk jelentőségére és az udmurt nyelv fennmaradásában játszott szerepére. A tanulmány jelentőségét növeli, hogy azt közel száz, az utóbbi években alkotott udmurt nyelvészeti szakkifejezés magyarázata egészíti ki.

A harmadik írás V. Islentjev kéziratos udmurt szótárával foglalkozik, illetve azzal az izgalmas kutatómunkával, amelynek eredményeként Kelmakov megtalálta a szótárt. Islentjev a kézzel írt, kétkötetes szótárt 1892-ben ajándékozta Wichmann közvetítésével a helsinki Finnugor Társaságnak abban a reményben, hogy egy majdani udmurt szótár kiadásakor az ő munkájában szereplő szavakat is felhasználják. Ez a reménye annyiban beteljesedett, hogy Wichmann átvette a saját szógyűjteményébe Islentjevnek azokat az adatait, amelyek nála hiányoztak, vagy más alakokkal/jelentéssel rendelkeztek. És azok benne is vannak az 1987-ben megjelent *Wotjakischer Wortschatz* című udmurt nyelvjárási szótárban. Kelmakov már korábban hallott Islentjev szótáráról, de csak a 90-es években kezdte keresni azt, miután olvasta Wichmann finn nyelvű útbeszámolóját, amelyben a szótár adományozásáról is ír. A keresés évekig eredménytelen volt. 1996-ban más-más okból mindketten Helsinkiben voltunk, és egy beszélgetés során Islentjev szótára is szóba került. Én elmondtam, hogy a 70-es években, amikor a Helsinki Egyetemen a Castrénianumban anyagot gyűjtöttem az udmurt nyelv tatár jövevényszavai c. kandidátusi értekezésemhez, láttam, sőt a kezemben is tartottam ezt a szótárt. Ezt írásában természetesen Kelmakov professzor is megemlíti. A szótár még abban az évben az 1991-ben váratlanul elhunyt Mikko Korhonen professzor könyvei közül került elő. Korhonen bizonyára a WW. szerkesztésekor használta. Reméljük, hogy

Iszentjév szótára előbb-utóbb legalább elektronikus formában a kutatók rendelkezésére fog állni.

A 2002-es kötet tulajdonképpen szöveggyűjtemény diákok számára Az udmurt nyelvtudomány története c. kurzushoz. Ez Kelmakovnak közel 30 tudománytörténeti cikkét tartalmazza. Ezek közül most csak azokat említtem meg, amelyek külföldi tudósok udmurt nyelvészeti munkásságával foglalkoznak. Az első ízben 1980-ban megjelent cikk (Труды зарубежных ученых по вопросам удмуртского языкознания = Külföldi tudósok az udmurt nyelvtudomány kérdéseiről) rövid szöveges értékelés után felsorolja az 1846 és 1980 között külföldiek által publikált udmurt nyelvészeti munkák teljes listáját. A bibliográfia 129 tételt tartalmaz, s ezek közül Kelmakov számítása szerint 92-t (= 71,3%) magyar kutatók publikáltak. Ezen a magas arányszámon nem kell csodálkoznunk, ha arra gondolunk, hogy a magyar finnugrisztika olyan kiválóságai foglalkoztak az udmurt nyelv kutatásával, mint Munkácsi Bernát, Fokos-Fuchs Dávid, Beke Ödön, Lakó György és Rédei Károly, akik nemcsak saját tudományos teljesítményükkel járultak hozzá ehhez a kutatási területhez, hanem az utódok kineveléséről is gondoskodtak. Az 1982-es cikkben (Проблемы взаимовлияния удмуртского и соседних языков в трудах зарубежных ученых = Az udmurt és a szomszédos nyelvek kölcsönhatásának problémái külföldi tudósok műveiben) is jelentős szerepet játszanak a magyar kutatók, ehhez a témakörhöz, pontosabban a permi – volgai-bolgár nyelvi kapcsolatok kérdéséhez a legnagyobb mértékben a Rédei Károly – Róna-Tas András szerzőpáros járult hozzá, akik a legmagasabb szintű szakértelmet képviselték mind finnugrisztikai, mind turkológiai oldalon.

1985 áprilisában tudományos konferenciát rendeztek Венгерские ученые и пермская филология (Magyar tudósok és a permi filológia) címmel. Ennek anyaga 1987-ben jelent meg. A kötetben 23 tanulmány foglalkozik a címben jelzett témával. A szerzők között nemcsak nyelvészek, hanem irodalomtörténészek és néprajzosok is vannak. Kelmakov három cikket is írt a kötetbe (egyet Kalinyinával közösen), ezek közül a Венгерские ученые об удмуртском языке (Magyar kutatók az udmurt nyelvről) címűt a 2002-es kötetbe is felvette. A mai magyar kutatók permisztikai munkásságát így értékeli:

„A magyar permisták aktivitása különösen a legutóbbi évtizedekben fokozódott: a gyűjteményes kötetekben, illetve a Nyelvtudományi Közlemények c. folyóiratban rendszeresen olvashatók tanulmányok az udmurt nyelvről, recenziók és az udmurt nyelvészek közleményeire történő hivatkozások; a Nemzetközi Finnugor Kongresszusokon egyre nő az udmurt (és a permi) nyelvtudomány megoldatlan kérdéseivel foglalkozó magyar előadások száma.” (Kelmakov 2002:51) Ezután időrendben felsorolja az udmurttal foglalkozó magyar kutatókat, röviden és tárgyyszerűen bemutatja, egyes esetekben értékeli idetartozó műveiket. Kelmakov minden munkájára jellemző a teljességre való törekvés. Ez itt is megmutatkozik. A felsorolásból nem marad ki senki, aki 1985-ig udmurt tárgyú, vagy az udmurttal is foglalkozó művet publikált. A korábban említett neveket itt még olyan kortársainkéval bővíthetjük, mint Bereczki Gábor, Mikola Tibor, Vászolyi Erik, Korenchy Éva, Szij Enikő, A. Molnár Ferenc, Kiss Antal stb. De tökéletesen ismeri Kelma-

kov a régebbi magyarországi szakirodalmat is (Budenz József, Balassa József, Medveczky Károly, Klemm Imre, A. Kövesi Magda stb.).

Személyes tapasztalatból tudom, hogy ismeri és támogatja a fiatalabb generációba tartozó magyar finnugristák (pl. Kozmács István, Salánki Zsuzsa, Fejes László) munkásságát is.

Feltétlenül meg kell még említeni az UEW első három füzetéről írt két recenzióját. (Az első társszerzője L. I. Kalinyina.) Ezek ugyanis számos olyan észrevételt és kiegészítést tartalmaznak, amelyeket egy esetleges második kiadás előkészítése során a majdani szerkesztőnek feltétlenül figyelembe kell venni.

Kelmakov tanári tevékenységéről és rokonszenves egyéniségéről már írtam a 60. születésnapja alkalmából (Finnugor Világ 2002/1), ezért ezekre a témákra most nem térek ki. Említett cikkemnek utolsó mondatát azonban megismétlem:

„Mi, magyar barátai azt reméljük, hogy az elkövetkező évtizedekben is töretlenül folytatja munkáját az udmurt nép és a finnugor nyelvtudomány javára. Ehhez kívánunk a jubilánsnak erőt és egészséget.”

Irodalom

- Кельмаков В. К.* О некоторых специфичных фонемах кукморского диалекта удмуртского языка. СФУ. 1968 № 3. С. 187-196.
- Кельмаков В. К.* К вопросу о периодизации истории удмуртского языка На материале исторической фонетики. СФУ. 1976 № 4. С. 283-289
- Кельмаков В. К.* Образцы удмуртской речи. Ижевск: Удмуртия 1981. 299.с.
- Кельмаков В. К.* Образцы удмуртской речи 2. АН СССР. УрО. Удм. ин-т ИЯЛ. Удм.Ун-т. Ижевск, 1990. 368.с.
- Кельмаков В. К.* Формирование и развитие фонетики удмуртских диалектов. Ижевск Изд-во Удм.Ун-та 1993. 59. с.
- Кельмаков В. К.* Краткий курс удмуртской диалектологии. Удм. гос. Ун-т. Каф. общ. и фин.-уг. языкознан. Ижевск: Изд-во Удм.Ун-та 1998. 386с.
- Кельмаков В. К.* Очерки истории удмуртского языкознания. Ижевск: Изд. дом Удм.Ун-т 2001. 231. с.
- Кельмаков В. К.* К истории удмуртского и пермского языкознания. Ижевск: Изд. дом Удм.Ун-т 2002а. 443. с.
- Кельмаков В. К.* Удмурт диалектология: Студентъёслы но аспирантъёслы юрттос. Ижкар: Удмурт университет 2002б. 177 с.
- Кельмаков В. К.* Диалектная и историческая фонетика удмуртского языка 1. Ижевск: Изд. дом Удм.Ун-т 2003. 276. с.
- Кельмаков В. К.* Диалектная и историческая фонетика удмуртского языка 2. Ижевск Изд. дом Удм.Ун-т 2004. 394. с.
- Кельмаков В. К.* Краткий курс удмуртской диалектологии.² Удм. гос. Ун-т. Каф. общ. и фин.-уг. языкознан. Ижевск: Изд. дом Удм.Ун-т 2006. 386с.
- Чуч Ш.* Периодизации истории удмуртского языка. Вопросы диалектологии и истории удмуртского языка Сб. науч. тр. РАН УрО. Удм. ин-т ИЯЛ. Ижевск, 1992. С. 29-47

Чуч Ш. О творческой деятельности В. К. Кельмакова и его научном докладе
Формирование и развитие фонетики удмуртских диалектов представленном
в качестве диссертации на соискание ученой степени доктора филологи-
ческих наук. Вестник Удмуртского университета 1995 № 5. С. 125-127

* * *

Csúcs Sándor (1983), A votják nyelvtörténet korszakai. Urálistikai tanulmányok.
Budapest. 85-94.

Csúcs Sándor (1990), Chrestomathia Votiacica. Tankönyvkiadó, Budapest.

Csúcs Sándor (2005), Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache. Akadé-
miai Kiadó, Budapest.

Kel'makov, Valentin – Saarinen, Sirkka (1994), Udmurtin murteet. Turku – Iževsk.

Csúcs Sándor

*

VJACSESZLAV AR-SZERGI

A SZÉLNEK

(Kokan nagyapám stílusában)

Átvirrasztott éjeim,
Meghitt beszélgetésim,
Dühöngő ifjúságom,
Pajkos-naiv gondolatom –

Szélnek eresztettem,
A szélnek, a szélnek
Drága szülőföldemen...

Ingyenmunkák garmadáját,
Húzó hajnalok sokaságát,
Nyájasoktól búcsúzkodást,
Gonoszokkal marakodást –

Szélnek eresztettem,
A szélnek, a szélnek
Drága szülőföldemen...

Jámbor-békés verseim sorát
Közönyös-unott szemek olvasták,
Érzékeny énekeim sorát
Pöffeszkedők szidalmazták.

Bejárt útjaim minden kövét,
Vidor-komor borospoharak nedűjét,
Tiszta-ragyogó napra várásomat,
Bűneimtől megszabadulásomat

Szélnek eresztettem,
A szélnek, a szélnek
Drága szülőföldemen...

*

Vjacseszlav Ar-Szergi ötvenéves

Vjacseszlav Ar-Szergi udмурt költő, író, filmforgatókönyv-író, publicista, műfor-
dító idén ünnepli 50. születésnapját (Novaja Kazmaszka, 1962. 04. 05.). Ezt a
verset a napokban írta és küldte el nekem, miután nyomdába adta válogatott
műveinek csaknem 500 oldalnyi kéziratát annak reményében, hogy sikerül
szponzort találnia, és megjelenhet a jubileumi kötet...

Ar-Szergi 15 éves korától ír udмурtul és oroszul, több mint negyven vers- és
próza-kötete jelent meg. 1990 óta tagja az Orosz Írószövetségnek. Számos
kitüntetése közül kettőt emelnék ki: a Flor Vasziljev-díjat (1991. Izsevszk) és a
Csehov-díjat (2009. Moszkva). Iskolái: Udmurt Állami Egyetem, továbbá a
moszkvai Gorkij Irodalmi Főiskola (Viktor Rozonov szemináriumára járt). Dolgo-
zott újság- és rádiószerkesztőként. Ő írta az első udмурt történelmi film, a Buda-
pesten is bemutatott *Алангасарлэн вужперез* (Alangaszar árnya) forgatókönyvét
(Kairosz Filmstúdió, 1994). 2007 ősze óta a *Дружба народов* (Népek Barátsága)
c. orosz nyelvű szépirodalmi folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, amely az
oroszországi nem-orosz írók legnagyobb hagyományú fóruma, és amelyben
számos művét publikálták már.

Fontosabb művei: *Вечерние голоса* (Esti hangok, 1986), *Лыдъя, лыдъя кикые...* (Számolj, számolj, kis kakukk... 1988), *Душеспя* (Héjafióka 1992), *Таяз ярдурын* (Ezen a parton 1997), *Сквозь очищающий огонь* (1998), *Дубрава на Луне* (Tölgyerdő a Holdon 2007). *Андрей Тарханов поэт земли Югорской. Эскизы к портрету* (Andrej Tarhanov Ugorföld költője. Vázlatok egy portréhoz 2006)

Ar-Szerginek és Kozmács Istvánnak hála, megjelent a *Дунай тулкымъёс Кам ярдурын* (A Duna hullámai a Káma partján 1997) c. kresztomátia, mely az Ómagyar Mária-siralomtól kezdve Balassin, Vörösmartyn, Petőfin, Adyn át Nagy Gáspárig, Parti Nagy Lajosig sok-sok magyar szerző műveit tartalmazza udmurtul.

Ar-Szergi nem ismeretlen a magyar olvasók előtt sem. Íme néhány a Magyarországon megjelent művei közül: *Lepkelelkek*. (Ford.: Kozmács István. Szombat-hely. 2005. Minoritates Mundi – Literatura); ...Maguk nem kérdeztek (Ford.: Vándor Anna. Magyar Napló. Világirodalmi Figyelő. XX/07. 2008); *Költészet és anyaföld* (Ford.: Nagy Katalin. Magyar Napló. Világirodalmi Figyelő. XX/07. 2008); *Vladikin életfilozófiája* (Ford.: Ortutay Péter. Nagyvilág. 2010. LV. évf. 2–3. szám)

Rogyionova Aljona *Város és falu között: A marginális hős a mai magyar és udmurt prózában* c. PhD-értekezésében (2010) háromszor két szerző, háromszor két művet elemzi az alábbiak szerint: *Greco Krisztián Isten hozott. Klein-napló* c. regénye és *Oleg Csetkarjov Hurok* c. elbeszélése; *Balázs József A torcellói Krisztus* és *Ar-Szergi Vjacseszláv Lepkelelkek* c. regénye; *Tar Sándor A mi utcánk* c. regénye és *Perevoscsikov Genrih Faforgács* c. elbeszélése. A dolgozat egyik legjobban megírt fejezete éppen az Ar-Szergi-regényről szól.

Ar-Szergi összeállított egy beszélgetés- és tanulmánykötetet Andrej Tarhanov manysi költőről. E kötetben külön fejezetet szentel Tarhanov magyar kapcsolatainak, pontosabban az öt csodálatosan fordító Bede Annának. Közölte Bede Anna Tarhanovnak írt egyik levelét, illetve Tarhanov viszont verseit is.

Ar-Szergi műveit olvasva bevallhatom, hogy szeretem ezt az érzékeny tollú embert, az udmurt irodalom egyik megújítóját, a műveiben örvénylő-háborgó emberi sorsokat, az írásaiból sugárzó lelkeséget.

Isten éltesse, Szláva! Boldog születésnapot Vjacseszlav Ar-Szergi!

Nagy Katalin

*

ISMERTETÉSEK

Sándor Klára: Nyelvrokonság és hunhagyomány.

Rénszarvas vagy csodaszarvas?

Nyelvtörténet és művelődéstörténet

Typotex, Budapest, 2011. 467 oldal

Fontos és nagyon támogatandó az a célkitűzés, hogy tudósaink ne csupán a szakma számára írjanak, hanem a nagyközönséghez is próbálják eljuttatni a tudományos diskurzusban felmerült újabb eredményeket. Bár úgy tűnik, hogy a tudománypopularizáló és ismeretterjesztő irodalom a magyar nyelv és a magyarság elődeinek kérdésében az utóbbi időben átadta helyét a pseudo-tudományos munkák sorának, és csak elvétve jelenik meg egy-egy olyan munka, ami megfelel a nyelvész, történész, néprajzos vagy régész szakma elvárásainak, e könyvet úgy fogadhatjuk, mint örvendetes ellenpéldáját e folyamatnak. Más, többé-kevésbé hasonló célkitűzéssel készült egy- vagy többszerzős munkákhoz képest Sándor Klára gördülékeny stílusával, humorával és rendkívül széles körű tájékozottságával tűnik ki. Be kell vallanom, néhol kifejezetten megnevettetett (pl. a tükörfordítással és nyelvújító szándékkal kapcsolatban a *laptop* mint az öleb mintájára megalkotható „ölgép” okfejtésnél), ami egy ilyen terjedelmű szövegnél korántsem hátrány, a figyelemfenntartás gyakran méltatlanul mellőzött eszköze. Széles körből merített tényanyaga a személyes élmények, vélemények (kiszólások) miatt laza pamfletté változtatja az egyébként száraz adatok sorozatát. Ez a publicisztikai stílus nem véletlen. A szerző a *Galamus* közéleti folyóiratba írt 2010-es cikksorozatát dolgozta egy kötetbe, amelynek szerkezete követi ezt a tematikát, és viszonylag rövid, 10-20 oldal közötti fejezetekre tagolódik, a bevezetőn túl szám szerint huszonötre. Ezek között találunk nyelvészeti és történettudományi ismeretterjesztő írásokat is.

A szerző magyar-altajisztika-magyar nyelvtörténet szakon végzett 1989-ben a JATE-n (ma Szegedi Tudományegyetem), azóta oktatóként az intézményben dolgozik. Turkológiából doktorált, és komoly elismeréseket szerzett, hiszen az MTA Ifjúsági Díját és Szegedi Bizottságának Díját is elnyerte, továbbá Széchenyi professzori ösztöndíjat és Bolyai Kutatási Ösztöndíjat, majd pedig Hajdú Péter Ösztöndíjat is kapott. Szakterülete a nyelvészeti, ezen belül például a nyelvi megbélyegzés és a nyelvi változások kutatása, de foglalkozik rovásírás-kutatással is. Emellett aktív politikai pályát is folytat, szinte kezdetektől, 1990-től 2009-ig az SZDSZ színeiben politizált, és országgyűlési képviselő is volt, sőt, 2006-ban az Országgyűlés Oktatási és Tudományos Bizottságának alelnökévé választották. Jelenleg a Szabadelvű Polgári Egyesület elnökségi tagja. A nők esélyegyenlőségének és az erőszakmentességnek egyik – elnézést a képzavarért – harcosa. Talán

ennek is betudható a Kosztolányi Dezsővel szembeni kirohanása (264. old.), ami kilóg a mű stílusából. A szerző – talán politikai elköteleződése miatt is – gyakran kritizálja a „szélsőjobbos” megközelítéseket, a helytelen szimbólum- és értékvalasztások tartalmát, azonban a kötet célkitűzése szerint éppen egyfajta kompromisszumot próbál keresni, amihez a néhol túl emocionális – kipellengérező – stílus (pl. 13. old.) gátat jelenthet – ettől még az ezzel kapcsolatos megállapításai zömével természetesen egyet lehet érteni.

A kötet célkitűzése számomra nagyon szimpatikus: össze kívánja békíteni a látszólagos ellentétben álló képzetköröket (nyelvrokonság és folklór-hagyomány) és az egymással ellentétben álló társadalmi viszonyulásokat – Sándor Klára szerint ugyanis a társadalom egyik fele kimosolyogja, a másik fele túldimenzionálja a „csodaszarvast”. A kötet kulcsmotívuma a csodaszarvas-mondák, a hun-hagyomány, illetve ennek a népesség- és nyelvtörténetre vonatkozó tudományos álláspontokkal való összevetése és kibékítése – azáltal, hogy mindegyik gondolati kör megkapja a maga értelmezési tartományát. Ezt az eredményt szerintem sokaknál el is éri.

A nyelvészeti kérdésekben – bár nem vagyok kompetens a munkát megítélni – az uráli nyelvekkel való rokonságot a szerző elfogadja, de a családfa-elméletet nem tartja elégségesnek a nyelvtörténeti folyamatok leírására, és éppen e modellt okolja sok félreértés és félreértelmezés miatt. Mivel jelen voltam az MTA Nyelvtudományi Intézetében Sándor Klára által tartott könyvbemutató előadáson, ahol a szerző rendkívül gördülékeny, magával ragadó stílusban és kiváló képanyaggal illusztrálva mutatta be a könyv fő célkitűzéseit és tanulságait, meglepetten tapasztaltam, hogy néhány nyelvész kollégájából milyen heves vitát megalapozó ellenállást váltott ki a szerző családfa-moddellel kapcsolatos elutasító álláspontja. E kérdésben tehát a szerző az újabban felmerült megközelítéseket tartja helyesebb útnak. Talán a különböző modellek „összebékítésén” sem ártana fáradoznia, ha már a nyelvészeti modellek ilyen különbözők...

Hasonlóképpen saját álláspontot foglal el a szerző a csodaszarvas-mondahagyomány eredetével és tartalmával kapcsolatban: talán túl nagy hangsúlyt fektet a csillagképekbe kivetített – általuk szimbolikus életre kelő – népi kozmogóniai mondákra és mítoszokra. A lapp folklórban találja meg a „megoldás kulcsát”, a tejútrendszer és különböző csillagképek szarvas-vadászatának mitologikus ábrázolásaként. Ebben álláspontját – kimondva is – Jankovics Marcell műveire alapozza. Sajnos úgy tűnik, hogy nem a primer irodalomból és folklórgyűjtésekből, hanem a szak- és ismeretterjesztő irodalomból vonja le következtetéseit, emiatt pontatlanságot tartalmaz okfejtése. Bár kétségtelen, hogy Johan Turi *A lappok élete* című kötete is tartalmaz egy rajzos ábrát az égboltról a 248-249. oldalon (nagyon rövid, és Sándor Klára interpretációjával nem összhangban álló magyarázattal!), de valójában Juha Pentikäinen *Saamelaiset – Pohjoisen kansan mytologia* című könyvében (Helsinki, 1995) található a lapp mitológiára vonatkozó pontosabb adatokat (pl. Pentikäinen 1995: 134, 137. old.), így a Jávorszarvas csillagkép – különböző csillagokkal és csillagképekkel azonosított – vadászjelenet-narratíváját is. További adatokra Itkonen nagy néprajzi monográfiájában és Emile Demant-Hatt

Turi műve elé írt bevezetőjében bukkanhatunk, úgy tűnik azonban, hogy a számik korántsem rendelkeztek egységes „megfejtési kulccsal” (ld. Pentikäinen 1995: 133-137. old.). Johan Turi könyve éppen nem eredetmítoszt, hanem inkább eszkatologikus mondát (végítéletet) vetít a csillagok szimbolikus terébe. A könyv ilyen hangsúlyos részében ez a pontatlanság sajnos elbizonytalanítja az olvasót a többi adat hitelességét illetően is, hiszen úgy tűnik, hogy a kötet más, átfogó ismeretterjesztő munkákból merít – főképp Czeglédy Károly, Györffy György, Róna-Tas András és Vásáry István tudománynépszerűsítő monográfiáiból. Ezáltal az adatátvételek többszörösé válnak eltorzulhatnak. Az is egyfajta logikai bakugrának vélhető, hogy bár egyes számi csoportok szarvasvadász-jelenetet láttak az égbolt csillagaiban, az miképpen hozható közvetlen összefüggésbe a térben és időben is távoli középkori magyar eredetmonda-hagyománnyal. De ne legyünk ilyen szigorúak, hiszen a szerző inkább egy elméleti modellként veti össze a kettőt (ha jól értem). Ehelyütt azonban inkább a hanti és manysi mitológia és mondakincs vonatkozásában lenne szükséges több hivatkozás és adat, amelyre akár a Reguly Társaság honlapján, akár a „Rénhírek” oldalon található kiindulópontot a szerző, ha nem szeretné a Vogul Népköltési Gyűjtemény – egyébként interneten is olvasható – vaskos kötetét vagy a szerző szakirodalmat részletesen áttanulmányozni.

A kötet tematikája rendkívül széles körű, zavarba ejtő biztonsággal nyilatkozik a szerző néprajzi, történettudományi, régészeti és nyelvészeti kérdésekben is, bár csak az utóbbi számít szűkebb szakterületének. Ilyen esetben nem ártott volna a mítosz- és mondahagyománnyal, a sámánizmussal, az etnikai tudattal, etnikus szimbólumokkal, a mondahagyomány változási folyamataival és például a nomadizmussal kapcsolatos megállapításokhoz (és megannyi más kijelentéséhez) folkloristát, néprajzkutatót, kulturális antropológust is lektorként felkérni, ezek a témák ugyanis korántsem ismeretlenek a magyar és – a kötet alapjául szolgáló irodalomból fájón hiányzó – nemzetközi szakirodalomban. Gondoljunk csak Magyar Zoltán számtalan munkájának módszertani elemzésére, Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor *Magyarságszimbólumok* című kötetére, ami 2002-ben már harmadik, bővített kiadását élte meg, vagy Bakó Rozália Klára és Hubbes László-Attila *Religious Minorities' Web Rhetoric: Romanian and Hungarian Ethno-Pagan Organizations* című cikkére, de Nikolai Kradin, David W. Anthony, Szergej Botalov, Tsvetelin Stepanov, Vlagyimir Ivanov és megannyi más elismert külföldi szerző munkájára is. Ezenkívül a kognitív és az interpretatív antropológia keres választ olyan kérdésekre, amelyeket a szerző a művében is témául választ (a társadalmi- és rokonságtudat, a hagyományok és a kötődések, az értékvalasztások stb.). Ezek az újabb megközelítési lehetőségek és a bőséges szakirodalmi érvek, álláspontok sajnos szintén hiányoznak a kötetből (nem csupán a bibliográfiából), például a 15–17. oldal okfejtésénél is jól felhasználhatók lettek volna tanulságaik. A kötetnek szaklektora más tudományterületen sem volt, a nyelvészeti és történettudományi munkák dominálnak a szerző témához képest nagyon szűk bibliográfiában. A régészet és a néprajz, illetve egyéb tudományterületek (mentálitástörténet, kulturális antropológia, néprajz) nagyon alulreprezentáltak, és például Türk Attila régész és Erdélyi István régész-történész egyetlen munkája sem szerepel

benne, Vékony Gábortól, Veres Pétertől és sok más szerzőtől pedig korántsem a leginkább témába vágó műveket szerepelteti, az orosz nyelvű szakirodalom pedig gyakorlatilag hiányzik az olvasmánylistából.

Mondhatnánk persze, hogy ez a kötet nem tudományos írásmű (nem is annak szánta a szerző), hiszen lábjegyzeteket, tételes hivatkozásokat sem tartalmaz, azonban tartalmilag a szerző képzettsége nem fogta (nem is foghatta) át a témában érintett megannyi diszciplínát, így a leszűrt információk néha kisebb-nagyobb távolságba kerültek a tudományos diskurzustól. A teljesség igénye nélkül például a bronzkori andronovói műveltséget (amelyet ő egy helyütt régészeti kultúrának nevez, de a régészek több régészeti kultúrát magába foglaló egységként kezelik) nem helyezte volna e lelethorizontot az i.e. 2300-tól terjedő túl korai időszakról egészen i.e. 1000-ig (99. old), nem hagyta volna figyelmen kívül a Szintasta kultúrával kapcsolatban az elmúlt negyed évszázad újabb eredményeit, nem építette volna a kurgánokkal kapcsolatos állítását és az indoeurópai-őshaza koncepciót a bibliográfiából szintén hiányzó Marija Gimbutas litván kutató évtizedekkel ezelőtti érveire (99. oldal), nem állította volna, hogy a magyar Alföldön található dombockák (sic!) „a szkíta szövetséghez tartozó szarmaták hagyatékai” (sic!), amikor nem szükséges régészeti végzettség ahhoz, hogy halljunk a kárpát-medencei rézkori kurgánokról és arról, hogy megannyi nép hagyott hátra kurgánokat, de ez a temetkezési szokás – legalábbis Közép-Európában – éppen hogy nem a szarmatákra volt igazán jellemző (ehelyütt a bibliográfiából szintén hiányzik Istvánovits Eszter és Kulcsár Valéria alapműnek számító munkája, például *A szarmaták története* című kötet, de más újabb munkáik is), és nem állította volna, hogy a szarmaták a szkíta törzsszövetséghez tartoztak (99. old.), amikor jelenlegi ismereteink szerint éppen ők szorították ki Európa nagy területeiről a szkítákat (bár kétségkívül közeli rokonságban álltak). Gyakran úgy tűnik, hogy interpretációk interpretációiból származik a kötetben szereplő megállapítások zöme, amit a szerző adott esetben félreért. Például nemigen szokás arra hivatkozni, hogy a Szír-Darja mentén Nagy Sándor hadjárata a több ezer kilométerrel nyugatabbra élő „királyi szkíták” meggyöngyülésében nagy szerepet játszott (105. old.), vagy hogy az ázsiai hunokig sokat tökéletesedett a kengyel (125. o.), aminek ismeretéről náluk korábról nincsen semmilyen adatunk. A térképek – főleg a Wikipedia oldalakról származók vagy az arra épülők – szintén gyakran tartalmaznak pontatlanságokat, helytelenségeket. A Wikipedia nem tudományosan hiteles forrás. A térképek így sokszor nem tükrözik a tudományos diskurzus jelenlegi viszonyait, és néha országhatárok módjára ábrázolnak – általam nem elfogadható, és a bibliográfiában szereplő munkákkal, például Vásáry István és Fodor István munkáinak tanulságaival is ellentétben álló – területiséggel egyes koraközépkori népeket (pl. 112, 157 és 166. oldalakon). A kötetet olyan névmutató (szerzők hivatkozási jegyzéke) zárja, ami azonban gyakran csak a bibliográfia egy-egy adatára vonatkozik (pl. Szij Enikő, Veres Péter, Vékony Gábor és Vida Tivadar esetében).

A kötet összességében olyan benyomást kelt, mintha a JATE 1980-as évekbeli turkológiai képzésének magyarság-történeti és magyar nyelvtörténeti egyetemi jegyzeteinek publicisztikává átdolgozott – néha túlírt – változatát olvasnánk. A fe-

jezetek tartalma közötti zavaróan nagy átfedés miatt az olvasó nehezen kapja meg a szerző által elérni kívánt átfogó képet. Főleg nem azt a képet, amit a kortárs régészeti, történettudományi, néprajzi és folklorisztikai, illetve kulturális antropológiai megközelítések alapján adni lehetne, hiszen az újabb eredmények, publikációk a bibliográfiában elenyésző helyet kapnak csupán. Sok egyéb mellett nem esik szó a Bakalszkaja kultúráról, a Szintasta kultúra újabb eredményeiről (a 99. oldalon próbál képet adni a 80-as években még alig ismert déli-uráli kultúráról), Türk Attila régész 2011-ben megvédett doktori dolgozatának téziseiről, a kazár-magyar kérdésköréről és a IX. századi népességtörténeti folyamatokról, de a rokonság lehetséges aspektusairól és az etnicitás szimbólumainak megközelítéséről sem. Ennek ellenére a kötet jó publicisztikai színvonalú és viszonylag részletes tájékoztatást ad arról, hogy melyek a főbb kérdéskörök, amelyek mentén a csodaszarvas szimbólum értelmezési síkjait a szerző iránymutatása szerint tágítani lehetne történeti és nyelvészeti vonatkozásokkal, és amelyekkel a magyar népességtörténeti folyamatok kutatása szempontjából az egyének világképe és a tudományos diskurzus között mutatkozó gyakran látszólagos vagy az eltérő aspektusból fakadó ellentétek feloldhatók lennének.

A szerző – látszólag – kétfelé hadakozik. A szimbólumok „szélsőjobbos” kisa-játítása, a dilettantizmus és a társadalom ezáltal történő megosztása elleni küzdelmével párhuzamosan kijelenti, hogy „*Nem szokás beszélni arról, hogy az akadémiai életben – részben a Sajnovics kora óta tartó megaláztatások miatt egyfajta revánsként, részben mégiscsak összefüggésben a »hivatalos« és a »pártállami« tudomány átfedéseivel – tényleg fölfedezhető a bigott »finnugrizmus« is.*” (19. old.) – nem elsősorban uralistáknál, hanem magyar nyelvtörténészeknél, régészeknél, történészeknél véli ezt inkább fölfedezni, de fájó, hogy egyetlen konkrét példát, személyt vagy művet sem említ, ami számára „bigott finnugrizmus” lenne. Így súlytalan marad ez az állítás, és alkalmas lehet az olvasókban az akadémiai kutatókkal és az uralistákkal szembeni artikulálatlan ellenérzések és – a szerző által nyilvánvalóan nem szándékoltan – sommás elutasítások megfogalmazására.

Mindezen megjegyzéseim ellenére a könyvet értékes és haszonnal forgatható ismeretterjesztő anyagnak tartom. Bár néprajz- és kulturális antropológiai végzettségem miatt nagyon más irányból szemlélem a kortárs és a hajdani társadalmakat, rendkívül érdekes volt egy turkológus nyelvész őszinte, és nem ritkán érzelmes megnyilvánulásait sem elfojtó okfejtését, az általa felhasznált adatokat és érveket is megismerni. Jó szívvel tudom ajánlani a kötetet mindazoknak, akik eddig kevésbé voltak járatosak a nyelv- és népességtörténeti folyamatokban, és szeretnének az általános műveltségnél mélyebb képet kapni a magyarsággal és egyes szimbólumokkal kapcsolatos tudományos álláspontokról, de nem kívánnak részletlebbe menően elmerülni egyes részkérdések tanulmányozásában.

Csáji László Koppány

Bibliográfia Udmurtiából

Библиографический указатель трудов УИИЯЛ УрО РАН 1931-2011 гг. Ижевск, 2011. (= Az Orosz Tudományos Akadémia Uráli Részlegének Udmurt Történeti, Nyelvészeti és Irodalomtudományi Kutató-intézetében készült művek bibliográfiai mutatója 1931-2011. Izsevszk, 2011.)

Legutóbbi izsevszki utamon kaptam a címben szereplő művet. Arra gondoltam, hogy olvasóink számára sem lenne érdektelen, ha egy rövid könyvismertetésen keresztül betekintést nyernének Udmurtia tudományos életébe. A terjedelmes kötethez (376 lap, A4-es formátum) A. Zagrebin etnográfus, az Intézet jelenlegi igazgatója írt bevezetőt. Ebből megtudjuk, hogy az Intézetet 1931-ben alapították a Bolsevik Párt helyi bizottságának határozata alapján. 1988-ig az Udmurt Autonóm Köztársaság kormányának tudományos intézménye volt, azóta – jellegével összhangban – az Orosz Tudományos Akadémia Uráli Részlegéhez tartozik. Az Intézet munkájában az elnevezésében jelzett tudományzakokon kívül jelentős szerepet játszanak a néprajzi és régészeti kutatások is.

Az Intézet első igazgatója Jakov Iljin (1886-1958) volt, aki már 1929-ben kiadta az első udmurt bibliográfiát. Sorsa abban az időben tipikus volt, néhány évig igazgatta az Intézetet, majd leleplezték, mint nacionalistát. A kivégzést ugyan elkerülte, de a Gorkiji terület egyik kis falujába száműzték, megfosztva attól a lehetőségtől, hogy részt vehessen az udmurt tudományos életben. A szovjet korszakban az intézet tudományos tevékenységébe ideológiai és aktuálpolitikai tényezők erőteljesen beleszóltak. Ennek ellenére az intézet kutatói jelentős művekkel gazdagították a tudományt. Itt készült az összes udmurt–oroszl és orosz–udmurt szótár, kiadták az udmurt nyelv teljes leíró nyelvtanát, számos régészeti tanulmányt publikáltak a legfontosabb kora középkori udmurt lelőhelyről, Idna-karról. Az intézet saját sorozata a Zapiszki... (= Tudományos Közlemények) 1970-re a 22. kötetig jutott el. Ekkortól kezdve valamilyen ismeretlen okból a hivatalos szervek nem engedélyezték könyvsorozatok megjelentetését, így az ezutáni időben különböző elnevezések alatt, számozatlanul jelentek meg évente 4-5 kötetben az intézet tudományos közleményei.

Az utóbbi évek terméséből feltétlenül meg kell említeni a legújabb udmurt–oroszl szótárt, amely 50 ezer szócikket tartalmaz és 2008-ban jelent meg. Magát a könyvet én még nem láttam, azt mondják nagy ritkaság, de rendelkezem egy az internetről letöltött, beszkenelt változattal. Továbbá az Udmurtia története c. 3 kötetes monográfiát és a hozzátartozó 2 kötetes szöveggyűjteményt. Fontos missziót teljesít az intézet azzal, hogy kiadja a XIX. században készült első udmurt bibliafordításokat, a XVIII. századi kéziratos udmurt nyelvemlékeket és az első udmurt tudós Verescsagin kéziratban maradt műveit.

Azt talán mondanom sem kell, hogy az udmurt nyelvjárások tanulmányozása területén szép eredményeket értek el az Intézet munkatársai.

Végignézve a kötet végén található névmutatót, megállapíthatjuk, hogy hosszabb-rövidebb ideig az udmurt tudományos élet szinte valamennyi kiválósága dolgozott az Intézetben, pl. Tarakanov (1953–60, 1988–91), Kelmakov (1968–71, 1988–92, 1994–96, 1999–2004), Atamanov (1978–89), Vladykin (1969–73) stb.

A kötet legnagyobb részét (300 lap) természetesen a bibliográfia teszi ki. Méretei lenyűgözők, 5801 tételből áll. Igaz, hogy az Udmurt köztársaság c. lexikon szócikkei mind külön tételként szerepelnek, továbbá számos olyan írás (újságcikkek, brosúrák), amelyek nem tekinthetők tudományos alkotásnak. Ráadásul a bibliográfiában olyan szerzők művei is szerepelnek, akik soha nem voltak az intézet munkatársai.

Nagyobb baj, hogy a bibliográfia nem témájuk szerint csoportosítja a műveket, hanem műfajonként (pl. monográfiák, szótárak, tankönyvek, gyűjteményes kötetekben megjelent írások stb.), ezen belül évenként, ezen belül a szerzők nevének betűrendjében.

Ez rendkívül megnehezíti a kötet tudományos célú használatát. Hiszen, ha valakit egy bizonyos téma érdekel, akkor végig kell lapoznia az egész könyvet, hogy az őt érdeklő műveket megtalálja. A kötet végi névmutató, ahol a szerző neve után megtalálhatók a kötetben szereplő művei sorszámai, akkor segít, ha legalább a szerző nevét ismerjük.

Nagy csodálkozással láttam a kötet utolsó oldalán, hogy mindössze 40 (negyven!) példányban jelent meg. (Azt még nem sikerült kiderítenem, hogy esetleg az interneten hozzáférhető-e.) Lehetséges, hogy a kötet összeállítását és kiadását nem annyira tudományos, mint inkább protokolláris szempontok indokolták?

A kötetet a Personalia c. fejezet zárja, amelyben az Intézet jelenlegi és korábbi munkatársairól szóló irodalmat gyűjtötték össze. Ez a fejezet tudománytörténeti szempontból nagyon hasznos.

Ismertetésemet személyes megjegyzéssel kezdtem, azza is zárom. Valahányszor Izsevszkben jártam, mindig ellátogattam az Intézetbe is, ahol kollegiális kedvességgel fogadtak, néha előadást is tartottam és a kötelező teázás során jól elbeszélgettünk. Így tehát nemcsak az Intézet munkatársainak tudományos tevékenysége, hanem személyes benyomásaim alapján is kívánok az udmurt kollégáknak további eredményes munkálkodást.

Csúcs Sándor

✱

Értékes adalék a manysik néprajzához

Vogulien (mansien) kansankulttuuri. Artturi Kanniston kansatieteellisiä muistiinpanoja 1901–1906. Toim. Ildikó Lehtinen ja Jenni Sourama. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki, 2007. (= A vogulok (manysik) népi kultúrája. A. Kannisto néprajzi feljegyzései 1901-1906. Szerk. Ildikó Lehtinen és Jenni Sourama. Finnugor Társaság, Helsinki)

Csak most jutott el hozzám a címben szereplő könyv, mégis fontosnak tartom, hogy írjak róla. Egyrészt a tartalma, másrészt megjelenésének ténye miatt. Artturi Kannisto (1874-1943) finn nyelvész volt, 1927-től a finnugor nyelvészet professzora a Helsinki Egyetemen. 1901 ősze és 1906 decembere között a Finnugor Társaság anyagi támogatásával kutatóutat tett nyelvrokonaink a manysik (vogulok) földjére. Több mint 4 ezer kilométert utazott és bejárta az akkor manysik lakta teljes területet, vagyis az Ob nyugati mellékfolyóinak (Szoszva, Lozva, Pelimka, Konda, Tavda) vidékét, mint Ildikó Lehtinen bevezetőjéből megtudjuk. Az említett folyók közül ma már csak a legészakibb, a Szoszva vidékén él egy maroknyi manysi népesség.

Kannisto hallatlanul értékes, hatalmas nyelvi anyagot gyűjtött, amely egyúttal páratlan népköltészeti értékkel is rendelkezik. Ezt az anyagot hat kötetben, német fordítással Kannisto tanítványa, Matti Liimola adta ki a gyűjtő halála után. A terjedelmes vogul nyelvjárás szótár kiadása sajnos még várat magára.

Kannisto a manysik tárgyi néprajzával kapcsolatos feljegyzéseket is készített (ezeket tartalmazza a jelen kötet) és a Finn Nemzeti Múzeum megbízásából több mint 600 tárgyat (ruhadarabokat és különféle eszközöket) is vásárolt. Ezek ma is megtekinthetők a múzeumban. A néprajzi feljegyzéseket Kannisto nem publikálta. Ennek a kötetnek az anyaga három forrásból származik: 1) Kannisto vogul néprajzi előadásai a Helsinki Egyetemen 1938-tól. Ezekről tanítványa, Auvo Hirsjärvi részletes feljegyzéseket készített. 2) A már említett vogul szótár néprajzi tárgyú cédlái, amelyek terjedelmes kommentárokat tartalmaznak. 3) A gyűjtött tárgyakhoz kapcsolódó feljegyzések. Ezekből Ilmar Talve professzor állította össze a kötet szövegét. A logikusan felépített könyv az anyagi kultúra valamennyi fontosabb területét tartalmazza: környezet (égtájak és időszámítás), lakás (épületek, tűzrakóhelyek), közlekedés, létfenntartás (vadászat, halászat, mezőgazdaság, réntartás, kereskedés), háztartás (ételek, edények, kézművesség, betegség és gyógyítás, gyerekek). A leírások olyan pontosak, hogy azok alapján fel lehetne építeni egy vogul házat, halrekesztéket vagy csapdát.

Ez a kötet is alátámasztja azt a véleményt, hogy Kannisto kutatóútja minden tekintetben sikeres volt. Részletes és megbízható információkat kapunk a vogulok lakóhelyeiről, számáról, szellemi és anyagi kultúrájáról. Saját munkájáról Kannisto ezt írta 1902-ben egy levelében: „A másik akadály a vogulok bizalmatlansága. Különösen pogány vallásukkal kapcsolatban óvatosak, félnek, hogy börtönbe kerülnek, ha beszélnek róla. Sokan közülük azt gondolják, hogy az én igazi felada-

tom az ősi vallás híveinek felderítése és megbüntetése. A vogulokat mind megkeresztelték, de nagyobb részük még tökéletes pogány, akik saját isteneik tiszteletét manapság titokban végzik, mivel félnek az oroszoktól. Ennek ellenére sikerült elnyernem bizalmukat, és megengedték, hogy megnézzem és lefényképezzem áldozati ünnepeiket. Kutatóként örülök a zsákmánynak, emberként pedig mély együttérzéssel, szinte könnyezve szemlélem helyzetüket. Úgy vélem, hogy ezek az öreg emberek boldogabbak, mint a fiatalok, akik elhagyták őseik vallását, de az új vallásról semmivel sem tudnak többet, mint az öregek.”

Számos vallási-kulturális eseményen vehetett részt, többek közt medveünnepeken is. Ez utóbbiak maradandó benyomást tettek rá. Úti beszámolójában azt írja, hogy a medveünnepe a kulcs a manysik kultúrájának megértéséhez. „Azt mondhatjuk, ezekben visszatükröződik a vogulok teljes életszemlélete, össz pontosul bennük egy egész nép szellemi tudása, vallási ismereteik és művészetük.”

Külön kell szólni a kötet fényképeiről. Mint arra már utaltam, Kannistónak volt fényképezőgépe, és kutatóútján szorgalmasan használta. Sem fotószakértő, sem néprajzos nem vagyok, de azt én is megállapíthattam, hogy a képek témáit és a beállításokat jól választotta meg, a fekete-fehér képek a könyvben is élesek, világosak, és ami a legfontosabb, pontosan azt mutatják, amit kell. A képaláírások pedig szükség esetén jól kiegészítik a képek mondanivalóját.

A kötet megjelenésének tényéhez annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy finn kollégáink ennek kiadásával jelentős kultúrtörténeti tettet hajtottak végre. Áthagyományozták az utókorok a régi manysi kultúra egy fontos részét. Irigykedem emiatt a finnekre és egyúttal szégyenkezek is, hiszen mi, magyarok sokkal rosszabbul állunk saját gyűjtőink hagyatékának feldolgozásával. Talán elég itt ha Reguly Antal hagyatékára utalok. Jó lenne, ha a finn példa arra ösztönözne bennünket, hogy végezzük el azt a munkát, amit aligha fog más elvégezni helyettünk.

Csúcs Sándor

KRÓNIKA

„A lappföldi Mikulástól a Nokiáig”

A Debreceni Egyetem finnugor nyelvtudományi tanszéke 2012. április 4-én szimpoziumot rendezett, amelynek lezárásaként a tanszékvezető Maticsák Sándort és Petteri Laihonent, a Jyväskyläi Egyetem kutatóját, a tanszék korábbi finn lektorát kitüntették.

Elsőként az ünnepeltek tartottak előadást: Maticsák *A finn nyelv oktatása Magyarországon*, Laihonen pedig *Nyelvpolitika Finnországban* címmel. – Ezután sorra veszem a tanszék oktatóinak, ill. egyik egykori hallgatójának előadását.

Susanna Virtanen, a jelenlegi finn – korábban szegedi – lektor *Kultúrák találkozásai* címmel többek között a finn női és férfi világot vetette egybe.

Keresztes László professzor „*Finn retró*”: *Finnország a hatvanas és hetvenes években* c. vetített képes előadása egyben nosztalgizálás is volt a 40-50 éves finn emlékekből. Észrevételeit nagymértékben osztom én is, akinek ugyancsak Finnország volt első „nyugati” útja. Én 1965-ből arra emlékezem, hogy akkortájt Budapest és Helsinki között nemigen észleltem különbséget.

Takács Judit tanársegéd *A gumicsizmától a Nokiáig. A finn design* c. beszámolója a finn formatervezés lényegét ismertette („természetesség, időtlenség, magas színvonal”), felsorolt ismert finn termékeket (Alto Paimio széke, Kilita-készlet, Ultima-termékcsalád, Savoy-váza, Aino Aalto díjnyertes poharai, a Kalevala-ékszerek, Marimekko-textil, -ing, -ruha). Végül a „Nokia-sztorit” mesélte el, amely település nevéből 1987-ben a mobiltelefon-tervezésnek lett a jelképe.

Kelemen Ivett tanársegéd *Lappföld, a Mikulás hazája* c. előadásában előbb a mintegy 70 ezer főnyi lapp népről hallottunk. Felidézte többek között az északi sarkkörön túl, Mikulásfalvában (Joulupukin kylä) lakó Mikulással való beszélgetését. A faluban manók árusítanak, és a lappföldi mikulásposta évente 6-700 000 levelet kap (írhatunk a címe ellenére angolul bizony hiányosan tudó mikulásnak villanypostán is: santa.claus@santaclausoffice.fi).

Tóth Anikó Nikolett PhD-hallgató *Észtországról* beszélt *dióhéjban*. Az ország lakosságának 67,3%-a észti és 29,7%-a orosz (ill. finn), a fővárosban az észtek a lakosság 53,7%-át teszik ki. Egész Észtországot a kb. 1500-ból a második legnagyobb sziget, Hiiumaa jellemzi, amely csendes, tiszta és barátságos. Az országban tízezer jávorszarvas él, rengeteg nyáron a szúnyog, és a fehér éjszakák idején 19 óra a napsütés. A filmeket nem szinkronizálják, praktikum és nyelvtanulás áll e döntés mögött. Az észti mentalitást a „fantasztikus fantázia” (fantastiline fantasia) jellemzi, miként az eposz főszereplője, Kalevipoeg hőstettei jutalmául Észtország királya lesz. A teljes internetes lefedettség nyomán az ország (vicces, de véresen komoly) angol beceneve: *E-stonia*.

Endresz Brigitta PhD hallgató és Kai Tiislär észti lektor számolt be *A finn és az észti konyha rejtelméről*. A finn ételek terén svéd és orosz hatás mutatható ki. Svéd hatást mutatnak a vérből készült kolbászfélék, hurkák, a sör, kenyérfélék és külön-

böző fűszerek (bors, szegfűszeg, gyömbér, sáfrány). Elsősorban orosz eredetűek a rakott ételek, fasírtok, a pudingok, a zöldséges ételek, saláták, valamint a tea, cukor, mustár és ecet. A tíz legjellegzetesebb finn étel: a kása (*puuro*), a burgonya (*peruna*), a sózott nyershal (*graavilohi*), a rakott máj (*maksalaatikko*), a mézeskalács (*piparkakku*), a húsvéti ínycséség (*mämmi*), a karjalai pirog (*karjalainenpiirakka*), a fűszeres karácsonyi ital (*glög*), a méhsőr (*vappusima*), végül a kihagyhatatlan kávé (*kahvi*). Az észti ételek tekintetében a XIX. századi fő étel a fekete kenyér volt, manapság pedig a krumpli. Télen, német hatásra elterjedt a disznósült savanyú káposztával. Egy-két jellegzetes észti étel: az apróhering (*kilu*), a túrórudi (*kohuke, kodajuust*), a házisőr (*koduölu*), emellett még a zabpelyeg, az eper-, málna- és cseresznyelevkvar, valamint az almabor. Négyféle gabonából készül a *kama*, melyet kefirrel vagy joghurttal vegyítenek.

Fodor György volt debreceni hallgató, a gyulai középiskola tanára *A kortárs finn rockzenéről* tartott előadást. A finn zenei stíluskavalkádra a metálegyüttesek közül ezeket említette (zárójelben egy finn vagy összehasonlításul magyar együttest idézek tőle): trash metal (m. Moby Dick), power metal (fi. Kiuas), speed metal (m. Nemesis), black metal (m. Tormentor), viking metal (fi. Troll), death metal (m. Aggregátor), goremetal (m. Gobelin Gore), doom metal (m. Mood, fi. Minotauri), love metal (m. Hím), opera metal (fi. Nightwish). Ezután felsorolta a legnevesebb finn metálszenekarokat (betűrendben idézem őket): Amorphis, Apocalyptic, Children of Bodum, Eläeleiset, Ensiferul, Insomnium, Korpinklaani, Lovdi, Nightwish, Stratovarius. Beszélt még az előadó a 13 helyszínen folyó metálfesztiválokról, és megemlítette, mely együttesek a legnépszerűbbek Finnországban, ill. az interneten. Végül egy-két részletet meg is hallgathattunk.

Ezután Jari Vilén, a Finn Köztársaság magyarországi nagykövete a *Finn-magyar politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat* elemezte. Két magyar oktatásügyi szakember (Hoffmann Rózsa és Pokorni Zoltán) a közelmúltban a finn iskolarendszert Finnországban tanulmányozta. Maga öt évig, 2007-től 2012-ig volt Magyarországon nagykövet, de – az Európai Unióban kibontakozó hecckampányra célozva – olyan telefont, hogy biztonságos-e itt tartózkodni, egyetlen egyet sem kapott. Végezetül hazánkra is célozva az 1929. évi finnugor (tkp. magyar–finn–észti) konferencia jelmondatát idézte: „Kis országok továbbélése nagy birodalmak között.” Ezzel az embert a trianoni tragédiára, egyben az egy évtizeddel az e találkozótól után lezajlott finn–szovjet háborúra is emlékeztette. – A nagykövet úr a hírek szerint a közeljövőben kapja meg a Debreceni Egyetem Díszérme címét.

Ezt követően Jari Vilén átnyújtotta a finn–magyar kulturális és oktatási kapcsolatok terén végzett munkájukért a Tarja Halonen finn elnök által elismert és aláírt Finn Fehér Rózsa rend Lovagi fokozatát Maticsák Sándor docensnek és a Finn Oroszlán Lovagrend Lovagi fokozatát Petteri Laihonen egykori debreceni lektorának (2006–2011). A nagykövet felsorolta a magyar és a finn kolléga érdemeit, és átnyújtotta az ünnepelteknek az érmet és az oklevelet.

A rendkívüli című és hasonlóképpen érdekes és népes hallgatóságot vonzó egész napos program stílszerűen a nagyerdei *Pergő* Vendéglőben, a finn nagykövet által rendezett fogadással zárult.

Zaicz Gábor

Irodalmi homokozó

Az idén immáron második alkalommal megrendezett *Európai Irodalom Éjszakája* – a Margó Irodalmi Fesztivállal karöltve – újfajta irodalmi élményt ígért június 9. estéjére: ízelítőt a kortárs európai irodalomból, különleges helyszíneken, alternatív előadásmódban. Egyedi és kiváló alkalom volt ez arra, hogy egyetlen éjszaka alatt a lehető legtöbb érdekes helyszínen a lehető legtöbb ország irodalmi alkotásaiból kapjunk pár falatnyi kóstolót.

Az ingyenes programsorozat 18 európai kulturális intézet bevonásával jött létre, az EUNIC (az Európai Kulturális Intézetek Hálózata) és az Európa Pont szervezésében, ezúttal az Ünnepi Könyvhéthez is kapcsolódva. Színházi partnere Vajdai Vilmos rendező és a Táp Színház csapata volt.

Céljuk az volt, hogy a szokványos irodalmi programokat kiszakítsák megszokott közegükből, az érdeklődőket pedig mozgásba hozzák és különleges élményben részesítsék. Vagy ahogy Michal Černý, a Cseh Centrum igazgatója, a projekt koordinátora fogalmazott: próbáltak „belelapozni a városba”, s nem utolsósorban kortárs európai – angol, cseh, dán, észt, finn, francia, holland, lengyel, magyar, német, norvég, olasz, osztrák, portugál, román, spanyol, svájci és szlovák – szerzők frissen fordított műveibe.

A felolvasások félóránként ismétlődtek, azaz este 7 és 11 óra között nyolc alkalommal volt esély elcsípni egy-egy irodalmi csemegét. Tekintve, hogy 18 ország 18 írójának 18 művéből 18 különböző helyszínen osztottak kóstolót, szükség is volt mozgásra, mégpedig fürgén! Ebben nagy segítséget jelentett az alkalomra összeállított Könyves Magazin, illetve az irodalmi túra bármely pontján felmarcolható kis térkép a 18 – a Vörösmarty tér közelében lévő – helyszínnel és leírásukkal. Némi kis hiányérzete csupán annak támadhatott, aki az előadók nevére is kíváncsi lett volna már akkor, amikor útnak ered...

Az észt helyszínre, a Csendes Társ árnyas, madárfütyös teraszára látogatók ezen kívül ajándékba kaptak egy exkluzív, bolti forgalomba nem kerülő breviáriumot is, a Magyarországi Észt Intézet és a Pluralica Alapítvány közös összeállítását. A kis antológia Mehis Heinsaar kilenc írását tartalmazza, köztük az ezen az estén elhangzott novellát, valamint Reet Klettenberg tanulságos beszélgetését az íróval. A történetek egy-egy hőse ismerős lehet olvasóinknak, hiszen a szombathelyi Minoritates Mundi – Literatura sorozat kétnyelvű kiadványában (*Pál úr krónikái*, 2004) már találkozhattunk velük és azzal a különös álmvilággal, amiben élnek (a kötetet lapunk 2005. decemberi számában ismertettük, 33–34. o.). Most néhány percre visszatérhettünk ebbe a fordulatokban nem szűkölködő, kissé szurreális világba, hiszen Heinsaar *Jó napot* című novellája ugyanezt a kedvesen meghökkenítő írásmódot képviseli. *Jankovics Péter* felolvasását *Lakatos Tamás* játékos és leleményes hegedűszóval tarkította: a Károlyi-kert, no meg persze a novella rigói, pintyei és cinegái értő traccspartnerre letek... Dicséret illeti őket is, s nem kevésbé a helyszín házigazdáit.

A rokon népek irodalmával két állomáson találkozhattunk. A hangulatos észt félóra után akár rögtön a finn Elina Hirvonen *Legtávolabb a haláltól* című, magyarul frissen megjelent regényébe csöppenhettünk, ennek egy részletét olvasta fel *Gera Marina* az Erzsébet téri játszótéren. Elina Hirvonen sem ismeretlen a hazai olvasók előtt, hiszen a *Hogy ő is ugyanarra emlékezzen* című regényét kiadta a Magvető Kiadó, Olga Huotari fordításában (ismertetését ld. lapunk 2009. decemberi számában, 21–22. o.).

A helyszín – legyünk konkrétak: a homokozó – házigazdája a Finnagora volt. Nagy tömegre nem számíhattak, hisz a „hangosítás”-t az előadó és a közönség távolságának csökkentésével oldották meg. Igazán családias hangulat alakult így ki, s a később eleredt eső sem jelentett gondot: a finn irodalom beköltözött a norvég mellé, a Design Terminálba, az egykori buszpályaudvar épületébe.

Biztos vagyok benne, hogy akik részt vettek az Európai Irodalom Éjszakáján, máris várják a jövő évi programot, és afelől sincs kétségem, hogy egyre többen kívánnak majd csatlakozni hozzá.

Falk Nóra

*

Kísérleti műhely (workshop) a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen

2012. május 18-19-én került sor egy új, formabontó kísérleti workshopra a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának szervezésében.¹⁷ A *How to do Uralic syntactic fieldwork (The basic structure of Udmurt)* elnevezésű szeminárium célja az volt, hogy a résztvevők az udmurt nyelv mondat-tani jelenségeinek vizsgálatán keresztül képet kapjanak arról, hogyan érdemes elindulni egy mondatnailag kevésbé elemzett nyelv szintaktikai leírásában.

A kétnapos szeminárium vendégei voltak Michael Reissler (Freiburgi Egyetem), Anders Holmberg (Newcastle), Anne Tamm (Budapest) és Svetlana Edygarova-Mantel (Helsinki).

A szeminárium első napján a résztvevők részletesen megismerkedhettek a dokumentációs nyelvészet munkafolyamataival, majd az ezt követő szemináriumi műhelymunka során a szintaxis öt szűkebb területét járták körül a moderátorokkal. Az

¹⁷ A workshop a TÁMOP-4.2.2./B-10/1-2010-0014-es „Tehetségtámogatás a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kilenc tudományágában” c. projektum keretében valósult meg.

egyres blokkokat a szeminárium külföldi vendégei moderálták kiegészülve É. Kiss Katalinnal és Surányi Balázssal, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanáraival. A közös munka alkalmával olyan mondattani kérdések kerültek szóba, mint alany- vagy topik-prominens nyelv-e az udmurt, hogy milyen az udmurt főnévi csoport belső szerkezete, hol található a mondat fókusza, milyen választ adnak az udmurtok az eldöntendő kérdésekre, valamint, hogy milyen eltérések vannak az alárendelt mondatok és az igeneves szerkezetek használatában. A moderátorok és a résztvevők közös munkáját a két nap alatt udmurt anyanyelvi beszélők segítették.

A workshop sikerét bizonyítja az érdeklődők nagy száma, nemcsak a finnugrisztika területéről, és az, hogy a résztvevők és a moderátorok további közös munkát terveznek.

*

Hírek

2012. április 13-án Rédei Károlyra emlékezett a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Finnugor és Nyelvtörténeti Osztálya. A rendezvényen Kenesei István igazgató köszönte meg Rédei Károly özvegyének és gyermekeinek, hogy a tudós értékes könyvtárát az Intézetnek adományozták, majd Honti László akadémikus, Bakró-Nagy Marianne osztályvezető és Csúcs Sándor beszélt Rédeivel és az Uráli Etimológiai Szótárral kapcsolatos emlékeiről. Oszkó Betrix pedig a Szótár alapján készült Uralonet című, az interneten elérhető etimológiai adatbázist mutatta be.

2012. április 20-án került sor a Reguly Társaság közgyűlésére. A résztvevők először Sándor Klára előadását hallgatták meg (Az előadó könyvéről írt ismertetőt ebben a számunkban olvasható.), majd Tamás Ildikó elnök tartotta meg beszámolóját.

2012. június 16-án a zirci Reguly Antal Múzeum és Népművészeti Alkotóház is bekapcsolódott a Múzeumok Éjszakája c. rendezvénysorozatba. Megnyitották Kerezi Ágnes és Salánki Zsuzsa udmurt tárgyú fotókiállítását. A résztvevők ezen kívül Udmurtiával ismerkedhettek meg, udmurt vendégek közvetítésével. Meghallgathatták Salánki Zsuzsa, Ruttkay-Miklián Eszter és Illés Ferenc előadá-

sát, és tárlatvezetésen ismerhették meg Reguly Antal munkásságát és a Bakony népművészetét.

2012. június 18-án sikerrel védte meg Havas Ferenc az ELTE Finnugor Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára „A prenominitivitás. Elmélet és alkalmazása az uráli nyelvekre.” c. akadémiai doktori értekezését. A bíráló bizottság elnöke Honti László akadémikus volt, az opponensek: Bakró-Nagy Marianne, Dezső László és Keresztes László az MTA doktorai.

2012. június 18-án ülésezett az ICFUC (= a Finnugor Kongresszusok Nemzetközi Bizottsága) Magyar Nemzeti Bizottsága Csepregi Márta elnökletével. A bizottság a fiatalítás jegyében új tagokat választott: Janurik Boglárkát, Sipos Máriát, Sirató Ildikót, Tamás Ildikót és Türk Attilát. Mint ismeretes a következő (12.) Nemzetközi Finnugor Kongresszus 2015-ben a finnországi Ouluban lesz. A szervezők ez év augusztusára hívták össze a végrehajtó bizottság ülést, amelyen Csepregi Márta képviseli hazánkat. Az ülésen javaslatot fogadtak el a kongresszus témájával, illetve a magyar plenáris előadók személyével kapcsolatban.

2012 júliusában Budapestre érkezik *Lotta Nieminen*, napjaink talán legizgalmasabb fiatal finn grafikus, hogy elkészítse *Metropolis Landscapes* című kiállításának anyagát. A *Metropolis Landscapes* nem más, mint Budapest és a budapesti urbánus környezet bemutatása a grafika nyelvén, szitanyomat technikával.

Lotta Nieminen július 25-én 19 órától a Bródy Houseban mesél magáról, munkájáról és önálló projektjeiről (Bp. VIII., Bródy Sándor u. 10.), a kiállítás megnyitója pedig július 26-án este 19 órakor lesz a Printa Akadémia galériájában (Bp. VII., Rumbach Sebastyén u. 10.). Az alkotások megtekinthetők 2012. szeptember 2-ig, hétfőtől péntekig 11–19 óráig, szombatokonként 12–18 óráig.

A Rhode Island School of Design főiskolán végzett fiatal művész New Yorkban és Helsinkiben él. Kézjegye és stílusa könnyen felismerhetővé teszi műveit. Februárban már találkozhattunk egy művével Budapesten, a kArton Galéria *Pekka of Finland* című kiállításán, amely ifjú finn grafikusok munkáiból válogatott.

Összeállította: Falk Nóra